

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

M. Fabii Quintiliani Institutionum Oratoriarum Libri Duodecim

Summa diligentia ad fidem vetustissimorum codicum recogniti ac restituti

Quintilianus, Marcus Fabius

Lugd. Batav. ; Roterodami, 1665

Liber Decimus.

urn:nbn:de:hbz:466:1-12945

M. FAB. QUINTILIANI

D. E

INSTITUTIONE ORATORIA

LIBER DECIMUS.

CAP. I.

De copia verborum.

SED hæc eloquendi præcepta sicut cognitioni sunt necessaria, ita non satis ad vim dicendi valent, nisi illis firma quædam facilitas, quæ apud Græcos *ἔξις* nominatur, accesserit: quam scribendo plus, an legendo, an dicendo consequamur, solere quæri scio. Quod esset diligentius nobis examinandum, si qualibet earum rerum possemus una esse contenti. Verum ita sunt inter se connexa & indiscreta omnia, ut si quid ex his defuerit, frustra sit in cæteris laboratum. Nam neque solida atque robusta fuerit unquam eloquentia, nisi multo stylo vires acceperit: & citra lectionis exemplum labor ille carens rectore, fluit. Qui autem scierit quo sint quæque modo dicenda, nisi tanquam in procinctu paratam quidem ad omnes casus habuerit eloquentiam, velut clausis thesauris incubabit. Non autem ut quicque præcipue necessarium est, sic ad efficiendum oratorem maximi protinus erit momenti.

Postis jam præceptis docet Fab. quo pacto ea facile exequi possimus, nec enim satis est tenere artis theoriam, nisi adsit facilitas agendi. quocirca opus est *exercitatione*. quæ fit scribendo, legendo, dicendo: quibus de rebus tractat hoc in libro. Turneb.

I *Quæ apud Græcos ἔξις.* *ἔξις* vulgo vertitur *habitus*, à Pontano *habilitas*. Est autem qualitas ex actionum frequentatione nata, quæ efficit prompti-

tudinem & facilitatem. comparatur igitur *exercitatione*. Idem.

2 *Velut clausis thesauris, &c.* Proverbum est, quod de his dicitur qui eas res custodiunt quibus frui non possunt. Cæterum proprio maxime verbo est usus, cum *incubare* dixit: unde *incubones* appellantur avari, qui diligenter thesauros suos custodiunt, & illis velut incubant. Idem.

Zz 4

I Nam

momenti. ¹ Nam certe cum sit in eloquendo positum oratoris officium, dicere ante omnia est: atque hinc initium ejus artis fuisse manifestum est: proximam deinde *imitationem*, novissimam *scribendi* quoque *diligentiam*. Sed ut perveniri ad summa nisi ex principiis non potest: ita procedente jam opere, minima incipiunt esse quæ prima sunt. Verum nos non quomodo sit instituendus orator, hoc loco dicimus: (nam id quidem aut satis, aut certe uti potuimus à nobis dictum est) sed ut athletam qui omnia jam perdidicerit à præceptore, nimirum quo genere exercitationis ad certamina præparandus sit: ita eum qui res invenire & disponere sciet, verba quoque & eligendi & collocandi rationem perceperit, instruamus qua ratione quæ didicit, facere quam optime & quam facillime possit. Non ergo dubium est, quin ei velut opes sint quædam parandæ, quibus uti, ubicunque desideratum erit, possit. Eæ constant *copia rerum ac verborum*. ² Sed res propriæ sunt cujusque causæ, aut paucis communes: verba in universas paranda: quæ si rebus singulis essent singula, minorem curam postulerent: nam cuncta sese cum ipsis protinus rebus offerrent. Sed cum sint aliis alia aut magis propria, aut magis ornata, aut plus efficientia, aut melius sonantia, debent esse non solum nota omnia, sed in promptu, atque (ut ita dicam) in conspectu, ut cum se judicio dicentis ostenderint, facilis ex his optimorum sit electio: ³ Equidem scio quosdam collecta quæ idem significarent vocabula solitos ediscere, quo facilius

¹ Nam certe.] A dictione profecta est eloquentia, sine qua prorsus esse nequit: plus tamen est ad eloquentiam momenti in imitatione & scriptione. ita Fabius videtur decidere superiorem quaestionem. Idem.

² Sed res propria sunt.] Docet difficiliorem esse copiam verborum quam rerum. res enim propriæ sunt cujusque causæ, & se nobis offerunt: verba autem interdum rebus singulis insunt

plura, interdum quoque desunt, quemadmodum docent philosophi plures esse res quam vocabula. Ex his autem Fabii præceptis mutuatus est libros de copia Erasmus. Idem.

³ Equidem scio.] Prima ratio copiarum verborum fit ex synonymia: non tamen ut temere synonymis utaris, (id enim vituperat Fab.) sed ut adhibeas delectum & judicium. Idem.

¹ Nam

lius & occurreret unum ex pluribus, & cum essent usi aliquo, si breve intra spatium rursus desideraretur, effugiendæ repetitionis gratia sumerent aliud quo idem intelligi posset. Quod cum est puerile, cuiusdam infelicis operæ, tum etiam utile parum, turbam enim modo congregat, ex qua sine discrimine occupet proximum quodque. Nobis autem *copia* cum iudicio paranda est: vim orandi, non circulatoriam volubilitatem spectantibus. Id autem consequemur *optima legendo atque audiendo*. Non solum enim nomina ipsa rerum cognoscemus hac cura, sed cui quodque loco sit aptissimum. Omnibus enim fere verbis, præter pauca quæ sunt parum verecunda, in oratione locus est. ¹ Nam scriptores quidam jamborum: veterisque comædiæ, etiam in illis sæpe laudantur, sed nobis nostrum opus interim tueri satis est. Omnia verba (exceptis de quibus dixi) sunt alicubi optima: nam & humilibus interim & vulgaribus est opus, & quæ cultiore in parte videntur sordida, ubi res poscit, proprie dicuntur. Hæc ut sciamus atque eorum non significationem modo, sed formas etiam mensurasque norimus, ut ubicunque erunt posita, convenient, nisi multa lectione atque auditione assequi non possumus: cum omnem sermonem auribus primum accipiamus. ² Propter quod infantes à mutis nutricibus iussu regum in solitudine educati, etiam si verba quædam emisisse traduntur, tamen loquendi facultate caruerunt. ³ Sunt autem alia hujus naturæ ut idem pluribus vocibus declarent, ita ut nihil significationis, quo potius utaris, intersit: ut *ensis & gladius*. Alia quæ etiam si propria re-

rum

¹ Nam scriptores.] *Scriptores veteres Comædiæ, ut Eupolis, Cratinus, Aristophanes, maxime lascivunt, & fere jocos à re turpi petunt. Eodem quoque modo Archilochus jambographus. Idem.*

² Propter quod.] *Psammetichus rex Ægyptiorum (ut tradit Herodotus) quibusdam infantulis quos in solitudine educabat, nutrices præfecit mutas. illi post bimatum cum esurirent forte, becus pro-*

nunciarunt, quod significat lingua Phrygia panem & cibum. Sic Fab. probat sermonem potissimum ab auditione nasci. Idem.

³ Sunt autem.] *Quædam sunt synonyma, sed illa admodum rara, quæ æqualem habent significationem: nihil igitur interest quibus utaris, neque magnopere opus est delectu, ut in aliis. hæc etiam appellantur polyonyma. Idem.*

rum aliquarum sint nomina, *ῥεθρικῶς* tamen ad eundem intellectum feruntur, ut ¹ *ferrum & mucro*. Nam per abusivum ² *sicarios* etiam omnes vocamus qui eadem telo quocumque commiserint. Alia circuitu verborum plurimum ostendimus: quale est,

Et pressi copia lactis.

Plurima vero mutatione figuramus, ³ *Scio, Non ignoro, & Non me fugit, Non me praterit, & Quis nescit? Nemini dubium est.* Sed etiam ex proximo mutuari licet. Nam & *intelligo, & sentio, & video*, sæpe idem valent quod *scio*. Quorum nobis ubertatem ac divitias dabit lectio, ut his non solum quomodo occurrerint, sed etiam quomodo oporteat, utamur. Non semper enim hæc inter se idem faciunt: nec sicut de intellectu animi recte dixerim, *Video*: ita de visu oculorum, *intelligo*. Nec ut *mucro* gladium, sic *mucronem* gladius ostendit. Sed ut copia verborum sic paratur, ita non verborum tantum gratia legendum vel audiendum est. ⁴ Nam omnium quæcunque docemus, hæc sunt exempla potentiora etiam ipsis quæ traduntur artibus, cum eo qui discit perductus est ut intelligere ea sine demonstrante, & sequi jam suis viribus possit: quia quæ doctor præcipit, orator ostendit. Alia vero legentes, alia audientes magis adjuvant. Excitat qui dicit, spiritu ipso, nec imagine & ambitu rerum, sed rebus incendit. Vivunt enim omnia, & moventur, excipimusque nova illa velut nascentia cum favore ac sollicitudine. Nec fortuna modo iudicii, sed etiam ipsorum qui orant, periculo afficimur. Præter hæc, *vox & actio decora,*

¹ *Ferrum & mucro.*] Fiunt quadam synonymia per tropum: ut hæc duo gladium significant per metonymiam & synecdochem. Idem.

² *Sicarios etiam omnes, &c.*] Sic accipiuntur *sicarii* à jureconsultis in lege *Cornelia de sicariis*: tamen proprie *sicarii* dicuntur à *sica*. id est, brevi gladio. Idem.

³ *Scio, non ignoro.*] Synonymia est &

copia per *isodynamiam*. id est, *equipollentiam*: adjicitur alia extenuatione figuræ. Idem.

⁴ *Nam omnium.*] Præceptiones *rethorum* non tantopere conducunt quantum exempla, quæ intelliguntur vel legendo vel audiendo. signum est enim maximi profectus, quando jam discipulus præceptionum exempla deprehendere potest in oratoribus. Idem.

decora, commoda ut quisque locus postulabit, pronunciandi vel potentissima in dicendo ratio, & ut semel dicam, pariter omnia decent. In lectione certius iudicium, quod audienti, frequenter aut suus cuique favor, aut ille laudantium clamor extorquet. Pudet enim dissentire, & velut tacita quadam verecundia inhibemur plus nobis credere, cum interim & vitiosa pluribus placeant, ¹ & à corrogatis laudentur etiam quæ non placent. Sed è contrario quoque accidit, ut optime dictis gratiam prava iudicia non referant. ² Lectio libera est, nec actionis impetu transcurrit: sed repetere sæpius licet, sive dubites, sive memoriæ penitus affigere velis. Repetamus autem, & tractemus, & ut *cibos mansos ac prope liquefactos demittimus, quo facilius digerantur, ³ ita lectio non cruda, sed multa iteratione mollita, & velut confecta, memoriæ imitationique tradatur.* ⁴ Ac diu non nisi optimus quisque, & qui credentem sibi minime fallat, legendus est, sed diligenter, ac pene ad scribendi sollicitudinem: nec per partes modo scrutanda omnia, sed perlectus liber utique ex integro resumendus, præcipueque oratio, cuius virtutes frequenter ex industria quoque occultantur. ⁵ Sæpe enim præparat, dissimulat, insidiatur orator, eaque in prima parte actionis dicit, quæ sunt forte in summa profutura. Itaque suo loco minus placent, adhuc nobis quare dicta sint ignorantibus: ideoque erunt cognitis omnibus repetenda. Illud vero utilissimum, nosse eas causas quarum orationes in manus sumpserimus: & quoties continget, utrinque ha-

bitas.

¹ Et à corrogatis laudentur.] Plinius in epistolis ait suo tempore permultis oratoribus conductos fuisse atque redemptos auditores in basilicis. Unde oratores illi appellabantur *Sophocles* græce, latine *Laudicæni*, quia conducebant auditores ut palam laudarentur. Vide *Eras.* in *Chiliad.* Idem.

² Lectio libera est.] *Alitio* decurrit perpetuo tenore; at *lectionem* cum volumus inhibemus, revocamus, atque ita exactius iudicare possumus. *Idem.*

³ Ita lectio non cruda, &c.] Vide *Jan. Gebbard.* *Crepund.* lib. 3. cap. 18. pag. 150.

⁴ Ac diu non nisi.] Cum iudicium non est satis subtile & exactum in discernendis virtutibus & vitiis, legendi sunt duntaxat classici auctores, qui *virtutes* habent sine *vitiis*. *Turneb.*

⁵ Sæpe enim.] Monet imprimis habendam rationem *œconomia*, quæ maxime est artificiosa apud oratores, & maxima virtus est existimanda. *Idem.*

¹ *Pellionis*

bitas legere actiones: ut *Demosthenis* atque *Æschinis* inter se contrarias: ut *Servii Sulpitii*, & *Messala*, quorum alter pro *Aufidia*, contra dixit alter: & ¹ *Pollionis* & *Cassii* reo *Aspernate*, aliasque plurimas. ² Quinetiam si minus pares videbuntur, aliqua tamen ad cognoscendam litium quæstionem recte requirentur: ut contra *Ciceronis* orationes, *Tuberonis* in *Q. Ligarium*, & *Hortensii* pro *Verre*. ³ Quinetiam easdem causas ut quisque egerit, utile erit scire. Nam pro domo *Ciceronis* dixit *Callidius*: & pro *Milone* orationem *Brutus* exercitationis gratia scripsit, etiam si egisse eum *Cornelius Celsus* falso existimat. Et *Pollio* ac *Messala* defenderunt eosdem, & nobis pueris insignes pro *Volufeno Catulo*, *Domitii Afri*, *Crispi Passieni*, *Decimi Lælii*, orationes ferebantur. Neque id statim legenti persuasum sit, omnia quæ magni auctores dixerint, utique esse perfecta. Nam & labuntur aliquando, & oneri cedunt, & indulgent ingeniorum suorum voluptati: nec semper intendunt animum, & nonnunquam fatigantur: cum *Ciceroni* dormire interim *Demosthenes*, *Horatio* vero etiam *Homerus* ipsi videatur. Summi enim sunt, homines tamen: acciditque iis qui quicquid apud illos repererunt, dicendi legem putant, ut deteriora imitentur (id enim est facilius) ac se abunde similes putent, si vitia magnorum consequantur. Modeste tamen & circumspecto iudicio de tantis viris pronuntiandum est, ne (quod plerisque accidit) damnent quæ non intelligunt. Ac si necesse est in alteram errare partem, omnia eorum legentibus placere, quam multa displicere maluerim. ⁴ Plu-

¹ *Pollionis & Cassii reo Aspern.*] Videatur *Prolem. Flavius Observation.* cap. 25. pag. 977. *Lamp. Crit. Part. 1.*

² *Quinetiam si minus.*] Oratio *Tuberonis* in *Quintum Ligarium* citatur à *Pomponio* in titulo de origine juris. *Hortensius* autem tamen agendo prope par erat *Ciceroni*, tamen scribendo longe erat inferior. *Turneb.*

³ *Quinetiam easdem causas.*] Multi

patroni uni cause interdum adhibebantur: igitur eorum orationes utile est legere, ut magis deprehendamus virtutes. *Idem.*

⁴ *Plurimum dicit.*] Nunc *Fabius* docet qui sint legendi, posteaque auctorum catalogum recenset, ac de singulis iudicabit. poëtas quoque dixit libro primo legendos propter sublimitatem: olimque à poetis pueri incipiebant, ut ab *Homero* & *Vir-*

rimum dicit oratori conferre Theophrastus lectionem poetarum: multique ejus judicium sequuntur: neque id immerito. Namque ab his & in rebus spiritus, & in verbis sublimitas, & in affectibus motus omnis, & in personis decor petitur, præcipueque velut attrita quotidiano actu forensi ingenia, optime rerum talium blanditia reparantur. Ideoque in hac lectione Cicero requiescendum putat. ¹ Meminerimus tamen non per omnia poetas esse oratori sequendos, nec libertate verborum, nec licentia figurarum, totumque illud studiorum genus ostentationi comparatum, præter id quod solam petit voluptatem, eamque, fingendo non falsa modo, sed etiam quædam incredibilia, sectatur, patrocinio quoque aliquo juvari: quod alligati ad certam pedum necessitatem, non semper propriis uti possint, sed depulsi à recta via, necessario ad eloquendi quædam diverticula confugiant: nec mutare quædam modo verba, sed *extendere, corripere, convertere, dividere* cogantur: nos vero armatos stare in acie, & summis de rebus decernere, & ad victoriam niti. ² Neque ego arma squallere situ ac rubigine velim, ³ sed fulgorem his inesse, qui terreat, qualis est ferri, quo mens simul visusque perstringatur: non qualis auri argentique, imbellis, & potius habenti periculosus. Historia quoque alere orationem quodam molli jucundoque succo potest. Verum & ipsa sic est legenda, ut sciamus plerasque ejus virtutes oratori esse vitandas. Est enim proxima poetis, & quodammodo carmen solutum: & scribitur ad narrandum,

& Vergilio. Idem. *Plurimum dicit Oratori conf. Theophrast.*] Vide Joh. Ludovici Strebæi de elect. Orat. colloc. Verb. lib. 1. c. 6. p. 27. &c.

¹ *Meminerimus tamen.*] Poetarum major est libertas & licentia quam oratorum, habentque ejus rei patrocinium, quia constringuntur versus necessitate: præterea totum genus est *epidicticum & ostentativum*. Turneb.

² *Neque ego arma.*] Hac *metaphora* significat ornatum oratorium debere se-

verum esse & virile, non lascivum, qualis est poeticus. Cæterum ubi legitur *perstringatur*, haud scio an legendum sit *præstringatur*: hoc enim verbum significat hebetare aciem oculorum & obtenebrare: unde *præstigia* dicuntur. Similis error inolevit apud multos auctores. Idem.

³ *Fulgorem his inesse, &c.*] Jan. Gebhard. Crepund. lib. 3. cap. 3. p. 107. Vegetius lib. 2. cap. 14.

dum, non ad probandum: totumque opus non ad actum rei, pugnamque præsentem, ¹ sed ad memoriam posteritatis, & ingenii famam componitur: ideoque & verbis liberioribus, & remotioribus figuris narrandi tædium evitat. Itaque, ut dixi, neque illa *Sallustiana brevitatis*, qua nihil apud aures vacuas atque eruditas potest esse perfectius, apud occupatum variis cogitationibus judicem, & sæpius ineruditum, captanda nobis est: neque illa *Livii lactea ubertas* factis docebit eum, qui non speciem expositionis, sed fidem quærit. ² Adde quod M. Tullius ne Thucydidem quidem aut Xenophontem utiles oratori putat, quanquam illum bellicum canere, hujus ore musas esse locutas existimet. Licet tamen nobis in digressionibus uti vel historico nunquam nitore, ³ dum in iis de quibus erit quæstio, meminerimus non athletarum toros, sed militum lacertos esse: nec ⁴ versicolore[m] illam qua Demetrius Phalereus dicebatur uti, vestem bene ⁵ ad forensem pulverem facere. ⁶ Est & alius ex historiis usus, & is quidem maximus, sed non ad præsentem pertinens locum, ex cognitione rerum exemplorumque, quibus in primis instructus esse debet orator, ne omnia testimonia expetat à litigatore: sed pleraque ex vetustate diligenter sibi cognita sumat: hoc potentiora,

¹ Sed ad memoriam posteritatis, &c.] If. Casaubonus Animadvers. in Sueton. Tranq. lib. 4. p. 249.

² Adde quod M. Tullius.] Quidam oratores imitabantur Thucydidem, quidam Xenophontem: utrosque reprehendit Cicero, quia aliud est scribere historiam, aliud orare. quanquam tanta est suavitas Xenophontis, ut appelletur *Musa Attica*. Turneb.

³ Dum in iis de quibus, &c.] Athletarum tori. id est, musculi, robur habent, sed nimium sunt carnosissimi. itaque lascivunt carne. at militum lacerti labore sunt astricti & robusti. hos comparat oratoribus, ut *athletas historicis*. Idem.

⁴ Versicolore[m].] Aut intelligit distinctam variis coloribus, aut subinde colorem mutantem, quemadmodum *sericum* quoddam est quod alio atque alio circumspicitur colore. Idem.

⁵ Ad forensem pulverem.] Alludit ad proverb. *sine pulveris jactu, aut tactu*. id est, *sine pugna*. nam *pulvis* nominatus à *Ph* inspergebatur *athletis*. præterea milites cum pugnant, *pulverem* excitant. Idem.

⁶ Est & alius.] Exempla sumuntur ex historiis, sed ea pertinent ad probationem, non ad elocutionem, de qua nunc loquimur: quanquam possunt esse quædam exempla quæ adhibentur expositionis causa, ut de *similitudine* dixit lib. 8. Idem.

tiora, quod ea sola criminibus odii & gratiæ vacant. ¹ A philosophorum vero lectione ut essent nobis multa petenda, vitio factum est oratorum, qui quidem illis optima sui operis parte cesserunt. Nam & de *justis, honestis, utilibus*, quæque sunt his contraria, & de *rebus divinis* maxime dicunt, & argumentantur acriter: & altercationibus atque interrogationibus oratorem futurum optime *Socratici* præparant. Sed his quoque adhibendum est simile iudicium, ut etiam cum in rebus versemur iisdem, non tamen eandem esse conditionem sciamus litium ac disputationum, fori & auditorii, præceptorum & periculorum. ² Credo exacturos plerosque, cum tantum esse utilitatis in legendo iudicemus, ut id quoque adjungamus operi, *qui sint legendi*, quæ in quoque auctore præcipua virtus. Sed persequi singulos, infiniti fuerit operis. Quippe cum in Bruto M. Tullius tot millibus versuum de Romanis tantum oratoribus loquatur, & tamen de omnibus ætatis suæ, quibus cum vivebat, exceptis ³ Cæsare atque Marcello, silentium egerit: quis erit modus, si & illos, & qui postea fuerunt, & Græcos omnes & philosophos & poëtas persequi velim? Fuerit igitur brevitatis illa tutissima, quæ est apud Livium in epistola ad filium scripta, legendos Demosthenem atque Ciceronem: tum ita ut quisque esset Demostheni & Ciceroni simillimus. Non est tamen dissimulanda nostri quoque iudicii summa. Paucos enim, vel potius vix ullum ex iis ⁴ qui vetustatem pertulerunt, existimo posse reperiri, qui iudicium adhi-

¹ *Philosophorum vero lectione.] Cic. lib. 3. de Orat. ait eosdem olim fuisse oratores & philosophos: sed cum nonnulli extitissent calumniatores, qui omnia philosophia eloquentia abuterentur, optimi quidam viri sprete eloquentia philosophari cœperunt privatim. ita oratores meliorem partem reliquerunt philosophis. vide & Fabii præfationem l. i. Idem.*

² *Credo exacturos.] Fabius deinceps est numeraturus præcipuos auctores,*

quos potissimum imitari debemus. qua in re maxime est observandum, à *Fabio* annotari uniuscujusque peculiare virtutes, ut in legendo quid excerpte debeamus, sciamus. *Idem.*

³ *Cæsare, &c.] Errat.*

⁴ *Qui vetustatem pertulerunt.] Metaphora ducta est à vino generoso. dicitur enim vinum ferre ætatem & vetustatem, quod vetustate non degenerat, non acet, non mucet: ut contrarium vinum dicitur fugiens. *Turneb.**

adhibentibus non allaturus sit utilitatis aliquid, cum se Cicero ab illis quoque vetustissimis auctoribus, ingeniosis quidem, sed arte carentibus, plurimum fateatur adjutum. Nec multo aliter de nobis sentio. ¹ Quotus enim quisque inveniri tam demens potest, qui ne minima quidem alicujus certæ fiducia partis, memoriam posteritatis speraverit? qui si quis est, intra primos statim versus deprehendetur, & citius nos dimittet, quam ut ejus nobis magno temporis detrimento constet experimentum. Sed non quicquid ad aliquam partem scientiæ pertinet, protinus ad faciendam etiam *φασίτιον* de qua loquimur, accommodatum est. Verum antequam de singulis loquar, pauca in universum de varietate opinionum dicenda sunt. Nam quidam solos veteres legendos putant, neque in ullis aliis esse naturalem eloquentiam & robur viris dignum, arbitrantur. Alios recens hæc lascivia, delitiæque, & omnia ad voluptatem multitudinis imperitiæ composita delectant. Sunt etiam qui rectum dicendi genus sequi volunt. Alii pressa demum & tenuia, & quæ minimum ab usu quotidiano recedant, sana & vere ² Attica putant. Quosdam elatior ingenii vis, & magis concitata, & plena spiritus capit. Sunt & lenis, & nitidi, & compositi generis non pauci amatores. De qua differentia differam diligentius, cum de genere dicendi quærendum erit. Interim summatim quid à qua lectione petere possint, qui confirmare facultatem dicendi volunt, attingam. Paucos enim, qui sunt eminentissimi, excerpere in animo est. facile est autem studiosis, qui sint his simillimi, judicare: ne quisquam queratur omissos forte aliquos eorum quos ipse valde probet. Fateor enim plures legendos esse, quam

¹ *Quotus enim quisque.*] Sensus est, nullus est ex recentibus scriptor, qui etsi cætera vitiosa habeat, non putet tamen sese aliqua saltem parte mereri posteritatem & lectionem. eam igitur partem excerpere debemus, omissis vitiis. *Idem.*

² *Attica.*] *Attica eloquentia* omnium est optima: nonnulli eam esse putabant, cum presse diceretur & tenuiter, propterea quod *Lysias Atticus* orator tenuis esset & subtilis. eos refutat *Cic. in Orat. ad Brutum.* *Idem.*

quam qui à me nominabuntur. Sed nunc genera ipsa lectionum quæ præcipue convenire intendentibus ut oratores fiant existimem, persequar. ¹ Igitur ut Aratus ab Jove incipiendum putat, ² ita nos rite cœpturi ab Homero videmur. ³ Hic enim (quemadmodum ex oceano dicit ipse annium vim fontiumque cursus initium capere) omnibus eloquentiæ partibus exemplum & ortum dedit. Hunc nemo in magnis sublimitate, in parvis proprietate superaverit. Idem lætus ac pressus, jucundus & gravis, tum copia, tum brevitate mirabilis: nec poëtica modo, sed oratoria virtute eminentissimus. ⁴ Nam ut de laudibus, exhortationibus, consolationibus taceam: nonne vel nonus liber, quo missa ad Achillem legatio continetur, vel in primo inter duces illa contentio, vel dictæ in secundo sententiæ, omnes litium ac consiliorum explicant artes? Affectus quidem vel illos mites, vel hos concitados, nemo erit tam indoctus, qui non in sua potestate hunc auctorem habuisse fateatur. ⁵ Age vero, nonne in utriusque sui operis ingressu paucissimis versibus legem procœmiorum non dico servavit, sed constituit? Nam & benevolum auditorem invocatione dearum, quas præsidere vatibus creditum est, & intentum proposita rerum magnitudine, & docilem summa celeriter comprehensa facit. Narrare vero quis brevius, quam qui mortem nunciat Patrocli? quis significantius potest, ⁶ quam qui * Curetum

Ætolo-

¹ Igitur ut Aratus.] Aratus sic incipit *astrologiam*, Ab Jove incipiamus, quem nunquam tacitum & indictum sinamus: nimirum ex consuetudine antiquorum, qui rebus agendis deos præfari solebant. *Idem.*

² Ita nos rite cept. ab Homero.] Barthii Racemat. in Petron. pag. 490. Joh. Weitzii Not. ad Theocrit. Idyll. xvi. Mart. Crusii Prolegom. in Homeri l. 1. Iliad. Manilii lib. 2. Joh. Wilkii Orat. de Homero.

³ Hic enim.] Plutarchus in vita Homeri, testatur Homerum auctorem fuisse omnis philosophiæ, ac philosophos ab

eo hausisse suas opiniones. præterea docet eum summum esse in omni genere eloquentiæ. *Turneb.*

⁴ Nam ut de laudibus.] Ulysses, Diomedes, & Phœnix, pulcherrimas orationes habuerunt ad Achillem, quibus suadebant ut iram deponeret, & arma in Trojanos caperet. his orationibus etiam respondet Achilles. *Idem.*

⁵ Age vero.] Homerus initio poematum sibi proponit & invocat, quam legem servant poëta Græci: Latini contra proponunt: deinde invocant. *Idem.*

⁶ Quam qui Curetum.] Respicit ad illa Homeri Iliad. 1. v. 525. Κερατὴς

A a a

ἑμῶν

Ætolorumque prælium exponit? Jam similitudines, amplificationes, exempla, digressus, signa rerum & argumenta, cæteraque probandi ac refutandi, sunt ita multa, ut etiam qui de artibus scripserunt, plurima earum rerum testimonia ab hoc poëta petant. Nam epilogus quidem quis unquam poterit illis Priami rogantis Achillem precibus æquare? Quid? in verbis, sententiis, figuris, dispositione totius operis, nonne humani ingenii modum excedit? Ut magni sit viri, virtutes ejus non æmulatione (quod fieri non potest) sed intellectu sequi. Verum hic omnes sine dubio, & in omni genere eloquentiæ procul à se reliquit, Heroicos tamen præcipue, videlicet quia clarissima in materia simili comparatio est. ¹ Raro assurgit *Hesiodus*, magnaque pars ejus in nominibus est occupata, tamen utiles circa præcepta sententiæ lenitasque verborum, & compositionis probabilis: daturque ei palma in illo medio genere dicendi. ² Contra in *Antimacho* vis & gravitas, & minime vulgare eloquendi genus habet laudem. Sed quamvis ei secundas fere Grammaticorum consensus deferat, & affectibus, & jucunditate, & dispositione, & omnino arte deficitur, ut plane manifesto appareat quanto sit aliud proximum esse, aliud secundum. ³ *Panyasin* ex utroque mistum putant, in eloquendo neutrius æquare virtutes: alterum tamen ab eo materia, alterum disponendi ratione superari. ⁴ *Apollonius* in ordinem à grammaticis datum non venit, quia

¹ ἐμψυχόν, καὶ Ἀντιποιοὶ μενεχέρ-
μοι. &c. Pith.

* *Curetum.*] *Curetes* (ut inquit *Stephanus*) populi sunt *Acarmaniae*, vicini *Æolis*. sunt & populi *Creta*, qui educaverunt *Jovem*. *Turneb.*

¹ *Raro assurgit Hesiod.*] *Hesiodus* propter sententias olim à pueris ediscebatur: suadetque in quadam epist. ad *Leptam* *Cic.* ut ediscatur. *Idem.*

² *Contra in Antimacho.*] *Antimachus* poëta *Colophonius* fuit, *Hipparchi* filius: idem etiam grammaticus: ajunt fuisse

servum *Panyasidis* poëtae. *Idem.*

³ *Panyasin.*] *Panyasis* filius *Polyarchi*, poësin pene desuetam in usum revocavit. scripsit *Heraclida* 14. libris. quidam eum ab *Homero* secundum ponunt, quidam inferiorem dicunt *Antimacho* & *Hesiodo*. *Author Suidas. Idem.*

⁴ *Apollonius.*] *Apollonius Rhodius* scripsit *Argonautica*. vixit autem tempore *Aristarchi* & *Aristophanis Byzantii*, qui Critici fuerunt, auctores alios in ordinem redegerunt, alios numero exemerunt. *Idem.*

1 *Arati*

quia Aristarchus atque Aristophanes poetarum iudices, neminem sui temporis in numerum redegerunt: non tamen contemnendum edidit opus æquali quadam mediocritate. ¹ *Arati* materia motu caret, ut in qua nulla varietas, nullus affectus, nulla persona cui usquam sit oratio: sufficit tamen operi, cui se parem credidit. Admirabilis in suo genere *Theocritus*, sed musa illa rustica & pastoralis non forum modo, verum ipsam etiam urbem reformidat. Audire videor undique congerentes nomina plurimorum poetarum. Quid? *Herculis acta* non bene ² *Pisandros*. Quid? ³ *Nicandrum* frustra secuti *Macer* atque *Virgilius*? Quid? ⁴ *Euphorionem* transibimus? quem nisi probasset *Virgilius*, idem nunquam certe conditorum *Chalcedico* versu carminum fecisset in *Bucolicis* mentionem. Quid? *Horatius* frustra ⁵ *Tyrtæum* *Homero* subjungit? Nec sane quisquam est tam procul à cognitione eorum remotus, ut non indicem certe ex bibliotheca sumptum transferre in libros suos possit. Nec ignoro igitur quos transeo, nec utique damno, ut qui dixerim esse in omnibus utilitatis aliquid: sed ad illos jam perfectis constitutisque viribus revertemur. Quod etiam in cœnis grandibus sæpe facimus, ut cum optimis satiati simus, varietas tamen nobis ex vilioribus grata sit. Tunc & elegiam vacabit in manus sumere, cujus princeps habetur ⁶ *Callimachus*. Secundas confessione plurimorum *Philetas* occupavit. Sed dum assequimur illam firmam (ut dixi)

¹ *Arati materia.*] *Aratus Solensis*, qui vixit tempore *Antigoni regis Macedoniae*, cui familiaris fuit, scripsit *Astrologica* quæ appellantur *phenomena*. id est, *apparentia*, quæ à *Cic. juvene* in latinum sunt versa. *Idem. Arati materia motu caret.*] *Barth. Adversar. lib. I. c. I. p. 34.*

² *Pisandros.*] *Pisander filius Pisonis Heraclæam* scripsit duobus libris. id est, *acta Herculis*. Auctor *Suidas. Turneb.*

³ *Nicandrum.*] *Nicander* poeta *Colophonius* fuit: scripsit *Theiaca* & *Alexipharmaca*, præterea *Georgica*, quæ imi-

tatus est *Virgilius. Idem.*

⁴ *Euphorionem.*] *Euphorion* poeta fuit *Chalcedensis*, scriptor elegiarum. is præfuit *bibliotheca Antiochi Magni. Idem.*

⁵ *Tyrtæum.*] *Tyrtæus* poeta suis carminibus *Lacedæmonios* excitare solebat ad prælia. ejus quoque nonnulla hodie extant carmina in *gnomologis Græcorum. Idem.*

⁶ *Callimachus.*] *Callimachus* poeta fuit *Cyrenæus*, tempore *Ptolemæi Philadelphii*. idem *grammaticus*. scripsit *elegias* & *hymnos*, & alia opuscula. *Idem.*

dixi) facilitatem, optimis assuescendum est: & multa magis quam multorum lectione firmanda mens, & ducendus est color. Itaque ex tribus receptis Aristarchi iudicio scriptoribus jamborum, ad ² maximè pertinebit unus *Archilochus*. Summa in hoc vis elocutionis, cum validæ, tum breves vibrantesque sententiæ, plurimum sanguinis atque nervorum, adeo ut videatur quibusdam, quod quoquam minor est, materiæ esse non ingenii vitium. ¹ Novem vero lyricorum longe *Pindarus* princeps, spiritus magnificentia, sententiis, figuris, beatissima rerum verborumque copia, & velut quodam eloquentiæ flumine: propter quæ *Horatius* eum merito credidit nemini imitabilem. *Stesichorus* quam sit ingenio *validus*, materiæ quoque ostendunt, maxima bella & clarissimos canentem duces, & epici carminis onera lyra sustinentem. Reddit enim personis in agendo simul loquendoque debitam dignitatem: ac si tenuisset modum, videtur æmulari proximus *Homerum* potuisse: sed redundat, atque effunditur: quod ut est reprehendendum, ita copiæ vitium est. ² *Alcæus* in parte operis aureo plectro merito donatur, qua tyrannos insectatur: multum etiam moribus confert: in eloquendo quoque brevis & magnificus, & diligens, plerunque *Homero* similis, sed in lusus & amores descendit, majoribus tamen aptior. *Simonides* tenuis, alioqui sermone proprio & jucunditate quadam commendari potest: ³ præcipua tamen ejus in commovenda miseratione virtus, ut quidam in hac eum parte omnibus ejusdem operis auctoribus præferant. ⁴ Antiqua comædia

¹ *Novem vero, &c.*] Novem Lyrici apud Græcos sunt, *Pindarus*, *Stesichorus*, *Alcæus*, *Simonides*, *Ibicus*, *Alcman*, *Bacchylides*, *Anacreon*, *Sappho*. Idem.

² *Alcæus.*] *Alcæus* *Mitylenæus* scripsit *Æolica dialecto*. poëtæ autem lyrici plectro utebantur ex caprinis unguis ad percutiondam lyram & citharam. Idem.

³ *Præcipua tamen ejus in.*] *Turneb.* *Adversar.* lib. 21. cap. 27. p. 758.

⁴ *Antiqua comædia.*] Duplex est apud Græcos comædia, *Antiqua* & *nova*. *Antiqua* nominatim solet vitia taxare, quod postea lege prohibitum fuit. itaque deventum est ad novam comædiam, quæ *thematata commentitia* fingit. Videtur *satyra latina* fluxisse à *comædia antiqua*. *Turneb.*

dia cum synceram illam sermonis Attici gratiam prope sola retinet, tum facundissimæ libertatis, etsi est in insectandis vitiis præcipua, plurimum tamen virium etiam in cæteris partibus habet. Nam & grandis, & elegans, & venusta, & nescio an ulla, post Homerum tamen, ¹ quem ut Achillem semper excipi par est, aut similior sit oratoribus, aut ad oratores faciendos aptior. Plures ejus auctores: *Aristophanes* tamen & *Eupolis Cratinusque* præcipui. ² Tragedias primus in lucem *Æschylus* protulit, sublimis & gravis, & grandiloquus sæpe usque ad vitium, sed rudis in plerisque & incompositus: ³ propter quod correctas ejus fabulas in certamen deferre posterioribus poëtis Athenienses permiserunt, suntque eo modo multi coronati. Sed longe clarius illustraverunt hoc opus *Sophocles* atque *Euripides*: quorum in dispari dicendi via uter sit poëta melior, inter plurimos quæritur. Idque ego sane quoniam ad præsentem materiam nihil pertinet, injudicatum relinquo. Illud quidem nemo non fateatur necesse est, iis qui se ad agendum comparent, utiliore longe Euripidem fore. ⁴ Namque is & in sermone (quod ipsum reprehendunt, quibus gravitas & cothurnus & sonus Sophoclis videtur esse sublimior) magis accedit oratorio generi: & sententiis densus, & in iis quæ à sapientibus tradita sunt, ⁵ pene ipsis par, & in dicendo ac respondendo cuilibet eorum qui fuerunt in foro disertis, comparandus. In affectibus vero cum omnibus mirus, tum in iis qui miseratione constant, facile præcipuus. ⁶ Hunc

&

¹ *Quem ut Achillem.*] Alludit ad locum secundi *Iliados*. ubi enim *Homerus* *Nireæ pulcherrimum Græcorum* dixit, *Achillem* excipit: ubi fortissimum *Ajacem*, *Achillem* quoque excipit. *Idem.*

² *Tragedias.*] *Tragediarum* inventor fuit *Thespis*, si credimus *Horatio*: cum tamen *Æschylus* exornaverit formam theatri, invenerit *personam*, *cothurnum*, & *styrma tragicum*, merito potest dici inventor *tragediæ*, saltem politioris. *Idem.*

³ *Propter quod.*] Consuetudo erat *Athenis* ut *Bacchanalibus* ludi fierent, in quibus agerentur *comædiæ* & *tragediæ*, victorque coronaretur. *Idem.*

⁴ *Namque is.*] *Aristophanes* in *Ranis* *Euripidem* passim insectatur atque irridet, eique præfert *Sophoclem* propter sublimitatem cothurni. *Idem.*

⁵ *Pene ipsis par.*] Nam *Euripides* audiverat *Socratem* & *Anaxagoram*, quorum sententiis sæpe in *tragedia* utitur. *Idem.*

⁶ *Hunc & admiratus.*] *Menander Atheniensis*

& admiratus maxime est (ut sæpe testatur) & secutus, quamquam in opere diverso, *Menander*: qui vel unus, meo quidem iudicio, diligenter lectus, ad cuncta quæ præcipimus effingenda sufficiat: ¹ ita omnem vitæ imaginem expressit: tanta in eo inveniendi copia, & eloquendi facultas: ita est omnibus rebus, personis, affectibus accommodatus. Nec nihil profecto viderunt, qui orationes quæ *Charisii* nomine eduntur, à Menandro scriptas putent. ² Sed mihi longe magis orator probari in opere suo videtur, nisi forte aut illa mala iudicia quæ *epitrepontas*, ³ *epicleros*, *lochos* habent: ⁴ aut meditationes ⁵ in *Psophoda*, & *Nomotheta*, & *Hypobolimæo* non omnibus oratoriis numeris sunt absolutæ. ⁶ Ego tamen plus adhuc quiddam collaturum declamatoribus puto, quoniam his necesse est secundum conditionem controversiarum plures subire personas, patrum, filiorum, maritorum, militum, rusticorum, divitum, pauperum, irascentium, deprecantium, mitium, asperorum. In quibus omnibus mire custoditur ab hoc poëta decorum. Atque ille quidem omnibus ejusdem operis auctoribus abstulit nomen, & fulgore quodam suæ claritatis tenebras obduxit. Habent tamen alii quo-

theniensis scriptor novæ comœdiæ fuit, & in ea princeps. vixit tempore *Alexandri*, scripsitque epistolas ad *Ptolemaeum* & nonnullas orationes. author *Suidas*. hunc præcipue sunt imitati Comici Latini. *Idem*.

¹ *Ita omnem vitæ imaginem.*] Barth. *Adversar.* lib. 21. c. 27. pag. 758.

² *Sed mihi longe magis.*] Hic locus videtur esse depravatus, neque potest emendari, cum desiderentur comœdiæ *Menandri*. sensus esse videtur, cujusque eloquentiam ex proprio opere magis intelligi, ut poëta eloquentiam ex poemate. *Turneb.*

³ *Epicleros.*] *Epiclerus* apud Græcos dicitur puella orba quæ parentum hereditatem habet: quam jus erat agnato proximo in uxorem vendicare. est etiam puel-

la orba & indotata, quam proximus cogebatur uxorem ducere, aut alicui collocare data dote. *Idem*.

⁴ *Aut meditationes in Psophoda & Nomotheta.*] Rescribe, in *Psophodei*. Recenset illic Comœdias aliquot *Menandreas*. Vide *Meurs.* *Attic. Lect.* lib. 2. cap. 6.

⁵ *In Sophocle.*] In vetusto legitur, in *Psophode*, ut sit titulus comœdiæ à strepitu. alioqui hic *Sophoclem* accipere debemus pro comœdia. *Turneb.*

⁶ *Ego tamen plus.*] Declamatores (ut docuit lib. 3.) fere declamare solent per *prosopopœiam*. induunt enim ejus personam cujus causam tuentur: proinde decorum servare debent in *persona* & in *affectibus*. *Idem*.

I Phi-

quoque Comici, si cum venia legantur, quædam quæ possis decerpere: & præcipue ¹ *Philemon*, qui ut pravis sui temporis judiciis Menandro sæpe prælatus est, ita consensu omnium meruit credi secundus. Historiam multi scripsere præclare, sed nemo dubitat duos longe cæteris præferendos, quorum diversa virtus laudem pene est parem consecuta. Densus, & brevis, & semper instans sibi ² *Thucydides*, dulcis; & candidus, & fusus ³ *Herodotus*. ille concitatis, hic remissis affectibus melior: ille concionibus, hic sermonibus: ille vi, hic voluptate. ⁴ *Theopompus* his proximus, ut in historia prædictis minor, ita oratori magis similis: ut qui antequam est ad hoc opus sollicitatus, diu fuerit orator. ⁵ *Philistus* quoque meretur: qui turbæ quamvis bonorum post hos aut horum eximatur, imitator Thucydidis: & ut multo infirmior, ita aliquatenus lucidior. *Ephorus*, ⁶ ut Isocrati visum, calcaribus eget. ⁷ *Clitarchi* probatur ingenium, fides infamatur. ⁸ Longo post intervallo temporis natus *Timagenes*, vel hoc est ipso probabilis, quod intermissam historias scribendi industriam nova laude reparavit. *Xenophon* non excidit mihi, sed inter philosophos reddendus est. Sequitur oratorum ingens manus, cum decem simul

Athe-

¹ *Philemon.*] *Philemon Siculus* fuit, deinde *Athenas* migravit, habitavitque in *Piræo* tempore *Alexandri Macedonis*. periit autem, ut ferunt, *nimio risu*. Idem.

² *Thucydides.*] *Thucydides Atheniensis*, *Olori* filius, in rep. versatus est tempore belli *Peloponnesiaci*, sed ob suspicionem prodicionis missus est in exilium, ubi pulcherrimam scripsit historiam. Idem.

³ *Herodotus.*] *Herodotus Halicarnasensis* relicta patria *Thurium* profectus, scripsit historiam lingua *Ionica*. Idem.

⁴ *Theopompus.*] *Theopompus Chius*, discipulus *Isocratis*, historiam scripsit de rebus *Græcorum*, exorsus ab his quæ omiserat *Herodotus* & *Thucydides*, Idem.

⁵ *Philistus.*] *Philistus Syracusius*, familiaris *Dionysii tyranni*, scripsit de rebus *Siculis* undecim libros. Hunc *Fabius* putat dignum qui post tres superiores cæteris anteponatur. Idem.

⁶ *Ut Isocrati visum.*] *Isocrates* præceptor dicebat, *Theopompum* egere *fræno*, *Ephorum* *calcaribus*. alter enim erat acri ingenio, alter remisso. Idem.

⁷ *Clitarchi.*] *Clitarchus* comes fuit expeditionum *Alexandri*, & rerum ejus scriptor, non servavit tamen veritatis fidem. Idem.

⁸ *Longo post intervallo.*] *Timagenes Milesius* historicus scripsit de *Heraclea* & de præclaris ejus viris quinque libros. fuit & alius *Timagenes Rhodius*, nisi fallor. Idem.

Athenis ætas una tulerit: quorum longe princeps *Demosthenes*, ac pene lex orandi fuit. tanta vis in eo, tam densa omnia, ita quibusdam nervis intenta sunt, tam nihil otiosum, is dicendi modus, ¹ ut nec quod desit in eo, nec quod redundet invenias. ² Plenior *Æschines* & magis fufus, & grandiori similis, quo minus strictus est: carnis tamen plus habet, lacertorum minus. Dulcis in primis & acutus ³ *Hyperides*: sed minoribus cauffis ut non dixerim utilior, magis par. His ætate *Lysias* major, subtilis atque elegans, & quo nihil, si oratori fatis sit docere, quaras perfectius. nihil enim est inane, nihil arcessitum, puro tamen fonti quam magno flumini proprior. *Isocrates* in diverso genere dicendi nitidus & comptus, & palæstræ quam pugnæ magis accommodatus, omnes dicendi veneres sectatus est: nec immerito: auditoriis enim se, non iudiciis comparat: in inventione facilis, honesti studiosus: ⁴ in compositione adeo diligens, ut cura ejus reprehendatur. Neque ego in his, de quibus sum locutus, has solas virtutes, sed has præcipuas puto: nec cæteros parum fuisse magnos. Quintetiam *Phalereum* illum *Demetrium* (quamquam is primus ⁵ inclinasse eloquentiam dicitur) multum ingenii habuisse & facundiæ fateor, vel ob hoc memoria dignum, quod ultimus est fere ex Atticis qui dici possit orator: quem tamen in illo medio genere dicendi præfert omnibus Cicero. Philosophorum

1 *Ut nec quod desit, &c.*] Annotant hanc esse præcipuam *Atticorum* vim, nihil supervacaneum dicere: quod ita observavit *Demosthenes*, ut nihil tamen interrim omitteret. *Idem.*

2 *Plenior Æschines.*] *Æschines* *Atrometi* filius, primum *histrion*, deinde *scriba*, postremo *orator* fuit. gessit inimicitias cum *Demosthene*, à quo superatus *Rhodium* exulatum abiit, ubi *rhetorices professor* fuit, primusque *extemporalis orationis auctor*. *Idem.*

3 *Hyperides.*] *Hyperides* *demagogus Atheniensis*, amicus *Demosthenis* fuit, ab eo tamen *Demosthenes* est reperunda-

mur accusatus. *Idem.*

4 *In compositione adeo diligens.*] Tam diligens est *compositio* *Isocratis*, ut nunquam in versum incidat. adde quod in eo frequenter sunt *parisa*, *isocola*, *antitheta*, similiter *cadentia* & *desinentia*. *Idem.*

5 *Inclinasse eloquentiam dicitur.*] *Demetrius* cognomento *Phalereus*, à *Phalero* portu *Atticæ regionis*, *demagogus* fuit *Atheniensis*. maluit autem (ut ait *Cic.*) *populum delectare*, quam *inflammare*. ita eloquentiam inclinavit, in *exilium actus apud Ptolemæum Soterem*. *Idem.*

phorum, ex quibus plurimum se traxisse eloquentiæ M. Tullius confitetur, quis dubitet *Platonem* esse præcipuum, sive acumine differendi, sive eloquendi facultate divina quadam & Homerica? multum enim supra profam orationem, & quam pedestrem Græci vocant, surgit: ¹ ut mihi non hominis ingenio, sed quodam Delphico videatur oraculo instinctus. ² Quid ego commemorem *Xenophontis* jucunditatem illam in affectatam, sed quam nulla possit affectatio consequi? ut ipsæ finxisse sermonem Gratiæ videantur: & quod de Pericle veteris comœdiæ testimonium est, in hunc transferri justissime possit, in labris ejus sedisse quandam persuadendi deam. Quid reliquorum *Socraticorum* elegantiam? Quid *Aristotelem*? quem dubito scientia rerum, an scriptorum copia, an eloquendi suavitate, an inventionum acumine, an varietate operum, clariorem putem. Nam in *Theophrasto* tam est eloquendi nitor ille divinus, ³ ut ex eo nomen quoque traxisse dicatur. Minus indulgere eloquentiæ ⁴ Stoici veteres: sed cum honesta suaserunt tum in colligendo probandoque quæ instituerant, plurimum valuerunt: rebus tamen acuti magis, quam (id quod sane non affectarunt) oratione magnifici. Idem nobis per Romanos quoque auctores ordo ducendus est. Itaque ut apud illos *Homerus*, sic apud nos *Virgilius* auspiciatissimum dederit exordium, omnium ejus generis poetarum Græcorum nostrorumque illi haud dubie proximus. Utar enim verbis iisdem, quæ ex *Astro*

Domi-

¹ *Ut mihi non hominis ingenio.*] Cic. ait *Platonis* orationem propter sublimitatem & numeros *carmen* esse videri. quemadmodum autem *Pythia* afflatu numinis *carmen* fundebat *heroicum*, quod sublime est & grave: ita *Plato* veluti numinis instinctu fundere videtur profam ita sublimem. *Turneb.*

² *Quid ego commemorem.*] *Xenophon Grylli* filius, *Socratis* auditor, *Platonis*que condiscipulus: coluit illam quam Græci appellant *ἀφελείαν* id est, simplicitatem in affectatam. propter autem

suavitatem sermonis vocatur *Apes Attica*. Idem.

³ *Ut ex eo nomine, &c.*] Antea enim vocabatur *Tyrtamus*, sed postea ex divina eloquentia *Theophrastus* est appellatus. *Diog. Laërt. Idem.*

⁴ *Stoici veteres.*] Cic. in orator. duas sectas oratori putat utiles, *Academicam* & *Peripateticam*: *Epicuream* vero contemnit & *Stoicam*. nam *Stoica* secta quamquam de rebus pulcherrime disputat, ornamenta tamen eloquentiæ contemnit. *Idem.*

Domitio juvenis accepi: qui mihi interroganti, quem *Homero* crederet maxime accedere, *Secundus*, inquit, est *Virgilius*,¹ propior tamen primo quam tertio. Et hercle ut illi naturæ cœlesti atque immortalis cesserimus, ita curæ & diligentiae vel ideo in hoc plus est, quod ei fuit magis laborandum:² & quantum eminentioribus vincimur, fortasse æqualitate pensamus. Cæteri omnes longe sequentur.³ Nam *Macer* & *Lucretius* legendi quidem,⁴ sed non ut phrasin, id est corpus eloquentiæ faciant: elegantes in sua quisque materia, sed alter humilis, alter difficilis.⁵ *Attacinus Varro* in iis per quæ nomen est affecutus, interpretis operis alieni, non spernendus quidem, verum ad augendam facultatem dicendi parum locuples.⁶ *Ennium* sicut sacros vetustate lucos adoremus, in quibus grandia & antiqua robora jam non tantam habent speciem, quantam religionem. Propiores alii, atque ad hanc phrasin de qua loquimur, magis utiles. *Lascivus* quidem in Heroicis quoque *Ovidius*, & nimium amator ingenii sui: laudandus tamen in partibus. *Cornelius* autem *Severus*, etiam si versificator quam poëta melior, si tamen, ut est dictum, ad exemplar primi libri bellum Siculum per-

scri-

1 Propior tamen primo quam tertio.] Ita significavit *Domitius Virgilii* excellentiam, qui cum proximus sit *Homero*, reliquos tamen poëtas tum Græcos tum Latinos procul à se relinquit. Idem.

2 Et quantum eminentioribus, &c.] *Homerus* multis in locis superat *Vergilium*, *Vergilius* multis quoque in locis æquat virtutes *Homeri*: ita æqualitate pensat. Annotat præterea *Macrobius*, nonnullis in locis à *Vergilio* superari *Homerum*. Idem.

3 Nam *Macer*.] *Macer Veronensis* poëta scripsit de volucris & herbis, imitatus *Nicandrum*. de rebus *Iliacis* quoque scripsit, easque deduxit ad excidium *Trojanum*. Idem. *Macer & Lucretius legendi*.] Vide *Barth. Adversar. lib. 43. cap. 2. pag. 1928.*

4 Sed non ut phrasin.] Vid. *Phil. Be-roald. Lamp. Crit. Part. 1. pag. 256.*

5 *Attacinus Varro*.] *Varro Attacinus* vixit tempore *Ovidii*. scripsit autem *Argonautica*, ut interpretis *Apollonii Rhodii*. Appellatus est *Attacinus* ab *Attace vico Gallia Narbonensis*, ut vult *Eusebius*: ut alii, ab *Attace fluvio*. *Turneb. Attacinus Varro*.] *Joh. Savaro ad Sidon. Apoll. lib. 4. Epist. 3. Commentar. pag. 229. Attacinus Varro*.] Et apud *Horat. 1. Serm. apud Euseb. V.C.P. Terentius vico Attace in provincia Narbonensi nascitur*. *Ata* fluvius est *Atax*. *Acate* sive *Agatha* vicus vel urbs sed ad *Aurarium fluvium*. *Pith.*

6 *Ennium*.] *Barth. Animadv. in Claudian. pag. 333.*

¶ Multum

scripsisset, vindicaret sibi jure secundum locum: Sed eum consummari mors immatura non passa est: puerilia tamen ejus opera & maximam indolem ostendunt, & mirabilem præcipue in ætate illa recti generis voluntatem. ¹ Multum in *Valerio Flacco* nuper amissimus. ² Vehemens & poëticum ingenium *Saleii Bassi* fuit, nec ipsum senectute maturum. ³ *Rabirius ac Peto* non indigni cognitione, si vacet. ⁴ *Lucanus ardens*, & concitatus, & sententiis clarissimus, &, ut dicam quod sentio, magis oratoribus quam poëtis annuemandus. ⁵ Hos nominavimus, quia ⁶ Germanicum Augustum ab institutis studiis deflexit cura terrarum, parumque diis visum est esse eum maximum poëtarum. Quid tamen iis ipsis ejus operibus, in quæ ⁷ donatus imperi juvenis successerat, sublimius, doctius, omnibus denique numeris præstantius? Quis enim caneret bella melius, quam qui sic gerit? Quem præsidentes studiis deæ propius audirent? Cui magis suas artes aperiret familiare nomen *Minervæ*? Dicent hæc plenius futura secula. Nunc enim cæterarum fulgore virtutum laus ista præstringitur. Nos tamen sacra literarum colentes feras Cæsar, si non tacitum hoc præterimus, & Virgiliano certe versu testamur.

Inter

¹ *Multum in Valerio.*] Hic scripsit *Argonautica* ad imitationem Apollonii Rhodii. Turneb. *Multum in Valerio Flacco, &c.*] Barthii *Adversar.* lib. 56. c. 11. pag. 2654.

² *Vehemens & poët. ing. Saleii Bassi.*] Adi Jan. Gebhard. *Crepund.* lib. 3. c. 7. pag. 117. &c.

³ *Rabirius ac Peto.*] *Rabirius ac Peto Albinovanus* vixerunt tempore Ovidii. sic enim de his scribit, *Cumque foret Marsus, magnique Rabirius oris, Iliacusque Macer, sideriusque Peto.* quo ex loco apparet *Petonem* scripsisse de *Astrologia*. Turneb.

⁴ *Lucanus magis oratoribus quam, &c.*] Pithæus, *Collectan.* ad *Petron.* p. 174. Melior Goldastus *Symbol.* ad eundem

p. 707. Joh. Savaro *Comment. ad Sidon. Apollin.* lib. 2. *Epist.* 10. p. 155. Servius in lib. 1. *Æneid.* Raderus ad *Martial.* lib. 14. *Epigr.* 171. Gyraldus *Dialog.* 4. Barthii *Adversar.* lib. 23. c. 28. p. 1169. 1170.

⁵ *Hos nominavimus, &c.*] *Germanicus Cæsar*, filius *Drusi*, res magnas gessit in *Germania* & *Asia*. idem optimus poëta: vertit enim è Græco in Latinum *Aratum*, reliquit præterea comœdias Græcas. Turneb.

⁶ *Germanicum August.*] J. Rutgerf. *Var. lect.* l. 2. c. 9. p. 122. &c.

⁷ *Donatus imperio.*] Nam cum *Augustus* successorem sibi *Tiberium* designasset, illi adoptandum reliquit *Germanicum*. Turneb.

I Inter

¹ *Inter victrices hederam tibi serpere lauros.*

Elegia Græcos quoque provocamus, cujus mihi tersus atque elegans maxime videtur auctor *Tibullus*. Sunt qui *Propertium* malunt. *Ovidius* utroque lascivior: sicut durior *Gallus*.
² Satyra quidem tota nostra est, in qua primus insignem laudem adeptus est *Lucilius*, qui ³ quosdam ita deditos sibi adhuc habet amatores, ut eum non ejusdem modo operis auctoribus, sed omnibus poetis præferre non dubitet. ⁴ Ego quantum ab illis, tantum ab Horatio dissentio, qui *Lucilium* fluere lutulentum, & esse aliquid quod tollere possis, putat. Nam & eruditio in eo mira, & libertas, atque, inde acerbitas, & abunde salis. Multo est tersior ac purus magis *Horatius*, & ad notandos hominum mores præcipuus. Multum & veræ gloriæ, quamvis uno libro, *Persius* meruit. Sunt clari hodieque, & qui olim nominabuntur. ⁵ Alterum illud est, & prius Satyræ genus, quod non sola carminum varietate mistum condidit *Terentius Varro*, vir Romanorum eruditissimus. Plurimos hic libros & doctissimos composuit, peritissimus linguæ Latinæ, & omnis antiquitatis, & rerum Græcarum, nostrarumque plus tamen scientiæ collaturus, quam eloquentiæ. *Jambus* non sane à Romanis celebratus est ut proprium opus, à quibusdam interpositus: cujus acerbitas in *Catullo*, *Bibaculo*, *Horatio*: quanquam illi ⁶ epodos intervenire reperiatur. At *Lyricorum idem Horatius*

¹ *Inter victrices, &c.*] Innuit Fab. hoc versu, *Germanicum* optimum esse poetam, & optimum imperatorem. nam poetæ hederam coronantur, imperatores autem donantur laurea triumphali. *Idem.*

² *Satyra quidem.*] Satyra carent Græci, ejusque loco habent antiquam comœdiam. est autem duplex apud Latinos: altera enim constat carminis varietate: quæ est antiquior: altera vitiorum notatione. *Idem.*

³ *Quosdam ita deditos sibi, &c.*] *Adrianus* imperator *Lucilium* cæteris poetis Satyricis anreponebat. ei mul-

tum tribuisse videtur *Nonius*, ut qui nullum auctorem frequentius in ore habeat. *Idem.*

⁴ *Ego quantum ab illis tantum ab Horatio dissentio.*] Vide *Turneb.* lib. 15. *Adversarior.* cap. 9.

⁵ *Alterum illud est, &c.*] *Marcus Varro* Satyras scripsit cognomento *Mennippæas*, ut refert *Gellius*. hoc autem Satyræ genus constat carminum varietate. *Turneb.*

⁶ *Epodos intervenire reperiuntur.*] *Epodos* particula est quæ accinitur integro versui, à qua nomen habet liber *Horatii*. Scribitur etiam, intervenire non reperia-

ius fere solus legi dignus. Nam & infurgit aliquando, & plenus est jucunditatis & gratiæ, & variis figuris & verbis felicissime audax. Si quem adjicere velis, is erit *Cæsius Bassus*, quem nuper vidimus: sed eum longe præcedunt ingenia viventium. Tragediæ scriptores *Accius* atque *Pacuvius* clarissimi, gravitate sententiarum, verborum pondere, & auctoritate personarum. Cæterum nitor, & summa in excolendis operibus manus, magis videri potest temporibus quam ipsis defuisse. Virium tamen *Accio* plus tribuitur: *Pacuvium* videri doctiorem, qui esse docti affectant, volunt. ¹ Jam *Varii Thyestes* cuilibet Græcorum comparari potest. ² *Ovidii Medea* videtur mihi ostendere quantum vir ille præstare potuerit, si ingenio suo temperare quam indulgere maluisset. ³ Eorum quos viderim, longe princeps *Pomponius Secundus*, quem senes parum tragicum putabant, eruditione ac nitore præstare confitebantur. ⁴ In comœdia maxime claudicamus: licet *Varro* dicat *musas*, ⁵ *Ælii Stolonis* sententia, *Plautino sermone locuturas fuisse, si Latine loqui velent*, licet *Cæcilium* veteres laudibus ferant, licet *Terentii scripta* ad *Scipionem Africanum* referantur: ⁶ quæ tamen sunt in hoc genere elegantissima, & plus adhuc habitura gratiæ, si intra versus trimetros stetissent. Vix levem con-

sequi-reperitur, quia apud scriptores Latinos interdum jambici versus continui absque Epodo reperiuntur. *Idem.*

¹ *Jam Varii.] Varius* poëta tempore *Vergilii* gratissimus *Octaviano Casari* fuit. idem *Epicus* & *Tragicus* fuit poëta. Ajunt tamen *Thyestem* scriptum fuisse à *Cæcio Parmensi*, qui jussu *Augusti Athenis* est interfectus. Ajunt alii scriptum esse à *Vergilio*. *Idem.*

² *Ovidii Medea.] Beatus Rhenanus* in quadam annotatione in *Tertullianum* ait se *Medeam Ovidii* legisse. sperare igitur debemus nos eam aliquando habituros. *Idem.*

³ *Eorum quos viderim.] Pomponius Secundus*, poëta tragicus, *Plinii* amicus

fuit, ejusque vita à *Plinio* duobus libris est scripta. propter elegantiam & nitorem appellabatur *Pindarus tragicus*. *Idem.*

⁴ *In comœdia.] Existimat Fab. Latinos* in comœdia *Græcis* esse longe inferiores, propterea quod deest illis gratia illa *Attica*, & *venus* quæ adest *Atticis*. *Idem.*

⁵ *Ælii Stolonis sententia.] Hadr. Junius* *Animadvers.* lib. 6. cap. 11. p. 472. *Lamp. Critic. Part. 4. Ælii Stolonis.] Stilonis. Pass.*

⁶ *Quæ tamen sunt, &c.] Longe diversum est judicium Fabii à judicio Volcatii Sedigiti. nam Volcatius primas tribuit Cæcilio, secundas Plauto, sextas Terentio. Turneb.*

8 Toga

sequimur umbram, adeo ut mihi sermo ipse Romanus non recipere videatur illam solis concessam Atticis venerem, quando eam ne Græci quidem in alio genere linguæ obtinuerint. ¹ Togatis excellit *Afranius*, utinamque non inquinasset argumenta puerorum fœdis amoribus, mores suos fassus. At historia non cesserit Græcis, ² nec opponere Thucydidi *Sallustium* verear: ne indignetur sibi Herodotus æquari *T. Livium*, cum in narrando miræ jucunditatis, clarissimique candoris, tum in concionibus supra quam enarrari potest eloquentem: ita ducuntur omnia cum rebus tum personis accommodata: sed affectus quidem, præcipue eos qui sunt dulciores, ut parcissime dicam, nemo historicorum commendavit magis. Ideoque immortalem illam Sallustii velocitatem, diversis virtutibus consecutus est. Nam mihi egregie dixisse videtur *Servilius Novianus* pares eos magis quam similes: qui & ipse à nobis auditus est, clari vir ingenii, & sententiis creber, sed minus pressus, quam historiæ auctoritas postulat. Quam paulum ætate præcedens eum ³ *Bassus Aufidius* egregie utique in libris belli Germanici præstitit, genere ipso probabilis in omnibus, sed in quibusdam suis ipse viribus minor. ⁴ Superest adhuc, & exornat ætatis nostræ gloriam, vir seculorum memoria dignus, qui olim nominabitur, nunc intelligitur. Habet amatores, nec imitatores, ut libertas, quanquam circumcisis quæ dixisset, ei nocuerit. Sed elatum abunde spiritum, & audaces sententias deprehendas etiam in iis quæ manent. Sunt & alii scriptores boni: sed nos genera degustamus, non biblio-

¹ *Togatis excellit.*] *Togata comœdia* sunt totæ Latinæ, scilicet *moribus & ritu Romano* compositæ: ut *palliatæ* vocantur, quæ ad imitationem Græcorum sunt compositæ. *Idem.* *Togatis excellit Afranius.*] Jan. Rutgersius *Variar. lect.* lib. 4. cap. 19. p. 438.

² *Nec opponere Thucydidi Sallustium.*] *Apta est comparatio: etenim Thucydides & Sallustius densi sunt & stricti, Hero-*

dotus & Livius lenes & profluentes. Turnebus.

³ *Bassus Aufidius.*] Just. Lipsii *Commentar. in Senecæ Epist.* 30. p. 283.

⁴ *Superest adhuc.*] Raphaël existimat significari *Cornelium Tacitum*, *Annalium* scriptorem, forte tamen intelligitur *Plinius*, qui bellum Germanicum viginti libris conscripsit. Turneb.

bibliothecas excutimus. Oratores vero vel præcipue Latinam eloquentiam parem facere Græcæ possunt. Nam *Ciceronem* cuicumque eorum fortiter opposuerim. ¹ Nec ignoro quantam mihi concitem pugnam, cum præsertim id non sit propositi, ut eum *Demostheni* comparem hoc tempore: neque enim attinet, cum *Demosthenem* in primis legendum, vel ediscendum potius putem. Quorum ego virtutes plerasque arbitror similes, consilium, ordinem dividendi, præparandi, probandi rationem, omnia denique quæ sunt inventionis. In eloquendo est aliqua diversitas: densior ille, hic copiosior: ille concludit astrictius, hic latius pugnat: ille acumine semper, hic frequenter & pondere: illi nihil detrahi potest, huic nihil adjici: curæ plus in illo, in hoc naturæ. Salibus certe, & commiseratione (qui duo plurimum affectus valent) vincimus. ² Et fortasse epilogos illi mos civitatis abstulerit: sed & nobis illa quæ *Attici* mirantur, diversa *Latini* sermonis ratio minus permiserit. In epistolis quidem, quanquam sunt utriusque, nulla contentio est. Cedendum vero in hoc quidem, quod ille & prior fuit, & ex magna parte *Ciceronem* quantus est, facit. Nam mihi videtur *M. Tullius* cum se totum ad imitationem *Græcorum* contulisset, effinxisse vim *Demosthenis*, copiam *Platonis*, jucunditatem *Isocratis*. Nec vero quod in quoque optimum fuit, studio consecutus est tantum, sed plurimas vel potius omnes ex seipso virtutes extulit immortalis ingenii beatissima ubertate. ³ Non enim pluvias (ut ait *Pindarus*) aquas colligit, sed vivo gurgite exundat, dono

¹ *Nec ignoro.*] Id propterea inquit, quia *Demosthenis* eloquentia multis jam seculis erat probata: at *Fabii* tempore apud quosdam male audiebat etiam *Cicero*, ut apparet ex *dialogo Taciti*. Adde quod *Plutarchus* in comparatione *Cic. & Demosthenis* *Demosthenem* *Cicero* longe superiorem facit. *Idem.*

² *Et fortasse epilogos.*] Non licebat *Athenis* affectum movere, ac ne pilo-

go quidem uti. hoc igitur modo excusat *Demosthenem* *Fabius*. *Idem* quoque ait l. 6. *Demosthenem minime falsum fuisse.* *Idem.*

³ *Non enim pluvias.*] Per allegoriam significat *Ciceronem* non magnum esse factum duntaxat imitatione, sed naturali ingenii ubertate. *Metaphora* est ducta ab aqua viva, quæ ab ipsa scaturigine oritur & fluit. *Idem.*

1 Movere

dono quodam providentiæ genitus, in quo totas vires suas eloquentia experiretur. Nam quis docere diligentius, ¹ movere vehementius potest? Cui tanta unquam jucunditas affuit? ut ipsa illa quæ extorquet, impetrare eum credas, & cum transversum vi sua judicem ferat, tamen ille non rapi videatur, sed sequi. Jam in omnibus quæ dicit, tanta auctoritas inest, ut dissentire pudeat: nec advocati studium, sed testis aut judicis afferat fidem. Cum interim hæc omnia, quæ vix singula quisquam intentissima cura consequi posset, fluunt illaborata: & illa qua nihil pulchrius auditu est, oratio, præ se fert tamen fœlicissimam facilitatem. Quare non immerito ab hominibus ætatis suæ *regnare in judicis dictus est*: apud posteros vero id consecutus, ut Cicero jam non hominis sed eloquentiæ nomen habeatur. Hunc igitur spectemus: hoc propositum nobis sit exemplum. *Ille se profecisse sciat, cui Cicero valde placebit.* ² Multum in *Asinio Pollione* inventio, summa diligentia: adeo ut quibusdam etiam nimia videatur: & consilii & animi fatis: à nitore & jucunditate Ciceronis ita longe abest, ut videri possit seculo prior. At *Messala* nitidus & candidus, & quodammodo ³ præ se ferens in dicendo nobilitatem suam viribus minor. *C.* vero *Cæsar* si foro tantum vacasset, non alius ex nostris contra Ciceronem nominaretur. tanta in eo vis est, id acumen, ea concitatio, ⁴ *ut illum eodem animo dixisse, quo bellavit, appareat.* Exornat tamen hæc omnia mira sermonis, cujus proprie studiosus fuit, elegantia. ⁵ Multum ingenii in

¹ *Movere vehementius.*] Itaque scribit Cic. si quando plures essent patroni unius causæ, omnium consensu solitos sibi tribui epilogos. *Idem.*

² *Multa in Asinio.*] *Asinius* tamen *Gallus*, *Pollionis* filius, patrem cum Cicerone in libris scriptis comparavit, & præstantiorem ostendit: cui respondit *Claudius Cæsar* imperator. *Idem.*

³ *Præ se ferens in dicendo nobilitatem suam.*] *Messala* orator è nobilissima *Valeriorum* familia vixit Augusti tempore.

in senectute ita memoriam perdidit, ut oblitus sit proprii nominis. auctor *Plinius*. Alius etiam est *Messala* orator apud *Tacitum* in dialogo. *Idem.*

⁴ *Ut illum eodem animo dixisse, &c.*] *Lud. Crescoll. Vacat. Autumn. l. 2. c. 13. Sect. 3. p. 405. & lib. 3. c. sect. 3. p. 499.*

⁵ *Multum ingenii, &c.*] *Cælius* Ciceronis auditor fuit, cumque in tribu natu cum optimatibus sensisset, in adilitate popularis & turbulentus evasit, aliqui tota vita lascivior. *Turnebus.*

I Gravis.]

in *Calio*, & præcipue in accusando multa urbanitas, dignusque vir, cui & mens melior, & vita longior contigisset.
¹ Juveni qui *Calvum* præferrent omnibus, inveni qui *Ciceroni* crederent eum nimia contra se calumnia verum sanguinem perdidisse. sed est & sancta & ² gravis oratio, & castigata, & frequenter vehemens quoque. Imitator est autem *Atticorum*, fecitque illi properata mors injuriam, si quid adjecturus, non si quid detracturus fuit. Et *Servius Sulpitius* insignem non immerito famam tribus orationibus meruit. Multa, si cum judicio legatur, dabit imitatione digna
³ *Cassius Severus*: qui si cæteris virtutibus colorem & gravitatem orationis adjecisset, ponendus inter præcipuos foret. Nam & ingenii plurimum est in eo, & acerbitas mira & urbanitas, & vis summa: sed plus stomacho quam consilio dedit. præterea ut amari sales, ita frequenter amaritudo ipsa ridicula est. Sunt & alii multi disertissimi, quos persequi longum est. Eorum quos viderim, ⁴ *Domitius Afer*, & *Julius Africanus*, longe præstantissimi. Verborum arte ille, & toto genere dicendi præferendus, & quem in numero veterum habere non timeas: hic concitator, sed in cura verborum nimius, & compositione nonnunquam longior, & translationibus parum modicus. Erant clara & nuper ingenia.
⁵ Nam & *Trachallus* plerunque sublimis, & satis apertus fuit, & quem velle optima crederes: auditus tamen major. Nam & vocis, quantam in nullo cognovi, felicitas, & pronuntiatio vel scenis suffectura, & decore: omnia denique ei, quæ sunt

1 Gravis.] *Brevis*. Pithæus.

2 Inveni qui *Calvum*.] *Cic.* in *Bruto* scribit *Calvum* nimis in se inquisivisse, ac nimium se observasse. itaque ejus oratio attenuata erat, nimisque castigata. *Idem*.

3 *Cassius Severus*.] *Seneca* in *Declamationibus*, *Cassii Severi* orationem ait valde cultam esse, & gravibus sententiis plenam. Hic scriptor acerbus admodum fuit: itaque *senatusconsulto* aboliti sunt ejus libri, quos postea restituit *Caligula*.

Auctor *Tranquillus*. *Idem*.

4 *Domitius Afer*.] *Domitius Afer* orator tempore *Neronis* vixit. periit (ut inquit *Eusebius*) in cœna ex nimia cibi repletionem. *Idem*.

5 Nam & *Trachallus*.] *Trachallus* orator paulo ante *Quintiliani* ætatem voce ita valuit ut ex quatuor basilicis sit auditus: indeque factum est proverbium, *Trachallo vocalior*. huic etiam adfuerunt omnia naturæ adjumenta, quæ præter artem extrinsecus requiruntur. *Idem*.

sunt extra, superfuerunt. Et *Vibius Crispus*, compositus, & iucundus, & delectationi natus: privatis tamen caussis quam publicis melior. *Julio Secundo* si longior contigisset ætas, clarissimum profecto nomen oratoris apud posteros foret. Adjecisset enim atque adjiciebat cæteris virtutibus suis, quod desiderari potest. Id est autem, ut esset multo magis pugnax, & sæpius ad curam rerum ab elocutione respiceret. Cæterum interceptus quoque magnum sibi vendicat locum. Ea est facundia, tanta in explicando quod velit, gratia: tam candidum & lene & speciosum dicendi genus: tanta verborum etiam quæ assumpta sunt, proprietates: tanta in quibusdam ex periculo petitis significantia. Habebunt qui post nos de oratoribus scribent, magnam eos qui nunc vigent materiam vere laudandi. ¹ Sunt enim summa hodie, quibus illustratur forum, ingenia. Nanque & consummati jam patroni veteribus, æmulantur, & eos juvenum ad optima tendentium imitatur ac sequitur industria. Superfunt qui de philosophia scripserunt, quo in genere paucissimos adhuc eloquentes literæ Romanæ tulerunt. ² Idem igitur *M. Tullius*, qui ubique, etiam in hoc opere *Platonis* æmulus extitit. Egregius vero, multoque quam in orationibus præstantior ³ *Brutus*, suffecit ponderi rerum: scias eum sentire quæ dicit. Scripsit non parum multa *Cornelius Celsus*, ⁴ *Scepticos* secutus, non sine cultu ac nitore. *Plancus* in Stoicis rerum cognitione utilis. In Epicureis levis quidem, sed non injucundus tamen auctor est *Catius*. Ex industria *Senecam* ⁵ in omni genere eloquentiæ distuli, propter vulga-

¹ *Sunt enim summa.*] Florebat *Aper*, *Marcellus*, *Maternus*, *Messala*, *Cæcilius Plinius*, & multi alii. vide *Tacitum*. *Idem*.

² *Idem igitur M. Tullius.*] *Budæus* in commentariis linguæ Græcæ *Ciceronem* ita imitorem *Platonis* ait fuisse, ut in philosophicis operibus ejus elegantiam & suavitatem exæquarit. *Idem*.

³ *Brutus.*] *Brutus* philosophiam Stoi-

cam sectatus est, in eaque multos libros scripsit, ut colligere licet ex epist. ad *Atticum*. *Idem*.

⁴ *Scepticos secutus.*] *Sceptici* philosophi sunt, qui nihil constituunt, sed de rebus omnibus dubitant. Sic appellati sunt, quasi consideratores. *Galenus* quoque refert, *scepticam* quandam in medicina *scilicet* fuisse. *Idem*.

⁵ *In omni genere eloquentiæ.*] Nam scripsit

vulgatam falso de me opinionem, qua damnare eum, & invifum quoque habere fum creditus. Quod accidit mihi, dum corruptum & omnibus vitiis fractum dicendi genus revocare ad feviora judicia contendo. Tum autem folus hic fere in manibus adolefcentium fuit. Quem non equidem omnino conabar excutere, fed potioribus præferri non finebam, ¹ quos ille non defliterat inceffere, cum diverfi fibi confcius generis, placere fe in dicendo poffe iis, quibus illi placerent, diffideret. Amabant autem eum magis, quam imitabantur: tantumque ab illo defluebant, quantum ille ab antiquis defcenderat. Foret enim optandum pares, aut faltem proximos illi viro fieri. Sed placebat propter fola vitia, & ad ea fe quisque dirigebat effingenda, quæ poterat: ² deinde cum fe jactaret, eodem modo dicere, Senecam infamabat. Cujus & multæ alioqui, & magnæ virtutes fuerunt, ingenium facile & copiofum, plurimum ftudii, multarum rerum cognitio: in qua tamen aliquando ab iis quibus inquirenda quædam mandabat, deceptus eft. Tractavit etiam omnem fere ftudiorum materiam. Nam & orationes ejus, & poëmata, & epiftolæ, & dialogi feruntur. In philofophia parum diligens, egregius tamen vitiorum infectator fuit. Multæ in eo claræque fententiæ, multa etiam morum gratia legenda: ³ fed in eloquendo corrupta pleraque, atque eo perniciofiffima, quod abundant dulcibus vitiis. Velles eum fuo ingenio dixiffe, alieno iudicio. Nam fi aliqua contempfiffet, fi parum concupiffet, fi non omnia fua amaf-

fet,

psit epiftolas, declamationes, orationes, dialogos, poëmata, & pleraque in philofophia. Idem.

¹ Quos ille non defliterat inceffere.] Gellius lib. 12. ait Senecam conatum effe vituperare Ciceronem atque Vergil. ac multis in locis reprehendere. eo autem in loco Gellius mire reprehendit phrafim & compofitionem Senecæ. Idem.

² Deinde quum fe jactaret, &c.] Senfus eft, qui vitia Senecæ imitabantur pro virtutibus, venditabant orationis orna-

tum & elegantiam nomine Seneca, qui tum in pretio erat. Verum Seneca tum ab illis non laudabatur, fed infamabatur, quia ejus vitia proponebantur. Idem.

³ Sed in eloquendo.] Caligula imperator Senecam, qui tum in pretio erat, appellare folebat *comiffiones meras*, & *arenam fine calce*. ita damnavit genus dicendi *fractum*, nimisque *conciſum*, ac *pe-ne commaticum*. Idem.

set, si rerum pondera minutissimis sententiis non fregisset: consensu potius eruditorum, quam puerorum amore comprobaretur. Verum sic quoque jam robustis, & severiore genere satis firmatis legendus, vel ideo, quod exercere potest utrinque iudicium. Multa enim (ut dixi) probanda in eo, multa etiam admiranda sunt: eligere modo curæ fit, quod utinam ipse fecisset. Digna enim fuit illa natura, quæ meliora vellet, quæ quod voluit, effecit.

C A P. II.

De imitatione.

2 EX his cæterisque lectione dignis auctoribus & verborum sumenda copia est, & varietas figurarum, & componendi ratio: tum ad exemplum virtutum omnium mens dirigenda. ¹ Neque enim dubitari potest, quin artis pars magna contineatur *imitatione*. Nam *ut invenire primum fuit, estque præcipuum: sic ea quæ bene inventa sunt, utile sequi.* Atque omnis vitæ ratio sic constat, ut quæ probamus in aliis, facere ipsi velimus. ² Sic literarum ductus, ut scribendi fiat usus, pueri sequuntur: sic musici vocem docentium, pictores opera priorum, rustici probatam experimento culturam in exemplum intuentur. Omnis denique disciplinæ initia ad propositum sibi præscriptum formari videmus. Et hercle necesse est aut similes aut dissimiles bonis simus. Similem raro natura præstat, frequenter imitatio. ³ Sed hoc ipsum, quod tanto faciliorem nobis rationem rerum omnium

Catalogus auctorum ad imitationem spectat, qua facilitatem dicendi formam consequimur. Egitur subjungenda fuerunt *imitationis* præcepta. Turpebus.

¹ Neque enim dubitari potest. Cornificius *imitationem* ab arte separat, eam arti subjungit. Fab. lib. 3. cap. 5. quia arte opus est ad intelligendas virtutes auctoris & imitandas. Idem.

² Sic literarum ductus. Ad imitationis commendationem inductione utitur, omniaque *imitatione* constare ostendit. Idem.

³ Sed hoc ipsum. Admonet Fab. non ita utendum esse *imitatione*, quin aliquid ex nobis gignamus. Sic Cic. cum se contulisset ad *imitationem* Platonis, Demosthenis, Isocratis, plurimas & præstantissimas ex seipso virtutes extulit. Auctor Fab. Idem.

1 Turpe

nium facit, quam fuit iis qui nihil quod sequerentur, habuerunt, nisi caute & cum iudicio apprehenditur, nocet. Ante omnia igitur imitatio per se ipsa non sufficit, vel quia pigri est ingenii, contentum esse iis quæ sunt ab aliis inventa. Quid enim futurum erat temporibus illis quæ sine exemplo fuerunt, si homines nihil nisi quod jam cognovissent, faciendum sibi aut cogitandum putassent? Nempe nihil fuisset inventum. Cur igitur nefas est reperiri aliquid à nobis, quod ante non fuerit? An illi rudes sola mentis natura ducti sunt in hoc ut tam multa generarent, nos ad quærendum non eo ipso concitemur, quod certe scimus invenisse eos qui quæsierunt? Et cum illi, qui nullum cuiusquam rei habuerunt magistrum, plurima in posteros tradiderint, nobis usus aliarum rerum ad eruendas alias non proderit, sed nihil habebimus nisi beneficii alieni? quemadmodum quidam pictores in id solum student, ut describere tabulas mensuris ac lineis sciant. ¹ Turpe etiam illud est, contentum esse id consequi, quod imiteris. Nam rursus quid erat futurum, si nemo plus effecisset eo quem sequebatur? ² Nihil in poëtis supra *Livium Andronicum*, nihil in historiis ³ supra *Pontificum annales* haberemus: ⁴ ratibus adhuc navigaremus: non esset pictura, nisi quæ lineas modo extremas umbræ ⁵ quam corpora in sole fecissent, circumscriberet. Ac si omnia percenteres, nulla sit ars qualis inventa est, nec intra initium stetit: nisi forte nostra potissimum tempora damnamus hujus infelicitatis, ut nunc demum nihil crescat. *Nihil enim crescit sola imitatione.* Quod si prioribus adjicere fas non est, quomodo spe-

¹ Turpe etiam illud est.] Turpe est nihil invenire posse: est ineptum quoque non vincere eum quem imiteris. nisi enim hoc factum esset ab antiquis, nulla fuisset artium progressio & amplificatio. *Idem.*

² Nihil in poëtis.] *Livius Andronicus* primus apud Latinos fabulas edidit anno ante Ennium natum. *Idem.*

³ Supra pontificum annales.] Historiarum primus apud Romanos scriptæ sunt à

Pontificibus, sermone quidem puro, sed exili. Vide *Cicer.* libro 2. de Oratore *Idem.*

⁴ Ratibus adhuc navigaremus.] *Vitruvius* libro secundo ait primum homines tabulis inter se connexis, quæ rates & schediæ appellantur, navigasse. *Idem.*

⁵ Quam corpora in sole fecissent.] Hoc modo *Gyges Lydius* in Ægypto picturam reperit. *Idem.*

sperare possumus ullum oratorem perfectum? cum in iis quos maximos adhuc novimus, nemo sit inventus in quo nihil aut desideretur, aut reprehendatur. ¹ Sed etiam qui summa non appetunt, contendere potius, quam sequi debent. Nam qui agitur prior sit, forsitan etiam si non transferit, æquabit. Eum vero nemo potest æquare, cuius vestigiis sibi utique insistendum putat. Necessè est enim semper sit posterior, qui sequitur. Adde quod plerunque facilius est plus facere, quam idem. ² Tantam enim difficultatem habet similitudo, ut ne ipsa quidem natura in hoc ita evaluerit, ut non res quæ simillimæ videantur, discrimine aliquo discernantur. Adde quod quicquid alteri simile est, necessè est minus sit eo quod imitatur, ut umbra corpore, & imago facie, & actus histrionum veris affectibus. Quod in orationibus quoque evenit. Nanque iis quæ in exemplum assumimus, subest natura, & vera vis: contra omnis imitatio facta est & ad alienum propositum commodatur. Quo fit ut minus sanguinis ac virium declamationes habeant, quam orationes: quod in illis vera, in his assimilata materia est. ³ Adde quod ea quæ in oratore maxima sunt, imitabilia non sunt, *ingenium, inventio, vis, facilitas*, & quicquid arte non traditur. Ideoque plerique cum verba quædam ex orationibus excerpserunt, aut aliquos compositionis certos pedes, mire à se quæ legerunt, effingi arbitrantur: cum & verba intercidant invalescantque temporibus, ut quorum certissima sit regula in consuetudine, eaque non sua natura sint bona aut mala, (nam per se soni tantum sunt) sed prout opportune proprieque aut secus collocata sunt: & com-

¹ *Sed etiam.*] Per divisionem ostendit, neque eum qui consummatus esse velit orator, neque eum qui summam eloquentiam non appetat, sola imitatione contentum esse debere, quia imitator semper est inferior. *Idem.*

² *Tantam enim difficultatem.*] In tot hominum millibus duos reperire non

possis indiscreta similitudine: attamen apud Plinium lib. 7. multa sunt exempla similitudinis. *Idem.*

³ *Adde quod ea quæ.*] Proprietates ingeniorum arte comprehendi non possunt: quocirca imitationi non subjacent: solemus enim imitari id ipsum quod arte traditur. *Idem.*

¹ *Qua-*

compositio cum rebus accommodata sit, tum ipsa varietate gratissima. ¹ Quapropter exactissimo iudicio circa hanc partem studiorum examinanda sunt omnia: Primum, quos imitemur. nam sunt plurimi qui similitudinem pessimi cuiusque & corruptissimi concupierint. Deinde in ipsis quos elegerimus, quid sit ad quod efficiendum nos comparemus. Nam in magnis quoque auctoribus incidunt aliqua vitiosa, & à doctis inter ipsos etiam mutuo reprehensa. atque utinam tam bona imitantes dicerent melius, quam mala pejus dicunt. Nec vero saltem iis quibus ad evitanda vitia iudicii satis fuit, sufficiat imaginem virtutis effingere, & solam, ut sic dixerim, cutem, vel potius illas ² Epicuri figuras, quas è summis corporibus dicit effluere. Hoc autem iis accidit, qui non introspectis penitus virtutibus, ad primum se velut aspectum orationis aptarunt: & cum iis felicissime cessit imitatio, qui verbis atque numeris sunt non multum differentes, ³ vim dicendi atque inventionis non assequuntur, sed plerumque declinant in pejus, & proxima virtutibus vitia comprehendunt, fiuntque pro grandibus *tumidi*: pressis *exiles*: fortibus *temerarii*: lætis *corrupti*: compositis *exultantes*: simplicibus *negligentes*. Ideoque qui horride atque incomposite quidlibet frigidum illud & inane extulerunt, antiquis se pares credunt: qui carent cultu atque sententiis, Atticis scilicet: qui præcis conclusionibus obscuri, Sallustium atque Thucydidem superant: tristes ac jejuni Pollionem æmulantur, otiosi & supini, si quid modo longius circunduxerunt, jurant ⁴ ita Ciceronem loquuturum fuisse.

¹ *Quapropter.*] Imitari decet optimos auctores, idque faciendum cum iudicio, quoniam auctores classici nonnunquam errant. *Idem.*

² *Epicuri figuras.*] *Epicurus* dicebat assidue è corporibus *simulachra* & *idola* veluti *exuvias* quasdam effluere, quæ oculos pellerent, atque ita visionem efficerent. Hoc autem duntaxat ex opinione *Democriti*. *Idem.*

³ *Vim dicendi atque inventionis, &c.*] Qui primum orationis aspectum imitantur, ut verba & numeros, quia inventionem negligunt, neque res expendunt, apte dicere non possunt, neque verba rebus aptare. itaque quamquam optimos auctores imitantur, tamen declinant in vitia proxima virtutibus. *Idem.*

⁴ *Ita Ciceronem loquuturum fuisse.*] Annotant enim proprium esse *Demosthenis*

fuisse. Noveram quosdam, qui se pulchre expressisse genus illud cœlestis hujus in dicendo viderentur, si in clausula posuissent, *Esse videatur*. Ergo primum est, ut quod imitaturus est quisque, intelligat: & quare bonum sit, sciat. Tum in suscipiendo onere consulat suas vires. Nam quædam sunt inimitabilia, quibus aut infirmitas naturæ non sufficiat, aut diversitas repugnet. ¹ Nec cui tenue ingenium erit, sola velit fortia & abrupta: cui forte quidem, sed indomitum, amore subtilitatis & vim suam perdat, & elegantiam quam cupit, non assequatur. Nihil est enim tam indecens, quam cum mollia dure fiunt. Atque ego illi præceptori quem institueram in libro secundo, tradidi non ea sola docenda esse, ad quæ quemque discipulorum natura compositum videret. Nam is & adjuvare debet quæ in quoque eorum invenerit bona, & quantum fieri potest, adjicere quæ defunt, & emendare quædam & mutare. ² Rector enim est alienorum ingeniorum atque formator. difficilius est naturam suam fingere. Sed ne ille quidem doctor, quanquam omnia quæ recta sunt, velit esse in suis auditoribus quam plenissima, in eo tamen cui naturam obstare viderit, laborabit. ³ Id quoque vitandum (in quo magna pars errat) ne in oratione poëtas nobis & historicos, in illorum operibus oratores aut declamatores imitandos putemus. *Sua cuique proposita lex, suus decor est*. Nec comœdia in cothurnos assurgit, nec contra tragœdia focco ingreditur. Habet tamen omnis eloquentia ali-

sthenis & Ciceronis, prolixioribus interdum periodis uti. Adde quod Aper apud Tacitum *Ciceronem* ut otiosum & supinum exagitat, & solennem ejus clausulam *Esse videatur*, reprehendit. *Idem*.

¹ *Ne cui tenue.*] In imitatione neque à tuo ingenio prorsus debes desciscere, neque tamen ingenium ita sequi ut non adicias quod naturæ desit: qua de re pulcherrime locutus est Fab. l. 2. quum quærebat *an quisque secundum ingenii sui naturam esset docendus*. *Idem*.

² *Rector enim est.*] Significat id facile à præceptore fieri posse, propterea quod facilius est *alienam* formare naturam, quam *suam*. nam *nostram* naturam amplectimur, & in *nostris* vitiis cæcutimus. *Idem*.

³ *Id quoque vitandum.*] Petenda est *imitatio* à simili specie scriptorum: quocirca errant qui in oratione usurpant *di-ctiones poëticas*. est tamen communis quædam *imitatio*, qua ex omnibus scriptoribus aliquid sumere possumus. *Idem*.

x *Etiams*

aliquid commune. Id imitemur, quod commune est. 'Etiam hoc solet incommodi accidere iis qui se uni alicui generi dederunt, ut si asperitas his placuit alicujus, hanc etiam in leni ac remisso causarum genere non exuant: si tenuitas, aut nuditas, in asperis gravibusque causis ponderi rerum parum respondeant: cum sit diversa non causarum modo inter ipsas conditio, sed in singulis etiam causis partium: sintque alia leniter, alia aspere, alia concitate, alia remisse, alia docendi, alia movendi gratia dicenda: quorum omnium dissimilis atque diversa inter se ratio est. Itaque ne hoc quidem suaserim, uni se alicui proprie, quem per omnia sequatur, addicere. Longe perfectissimus Græcorum *Demosthenes*, aliquid tamen aliquo in loco melius alii. Plurima ille: sed non qui maxime imitandus, etiam solus imitandus est. Quid ergo? non est satis omnia sic dicere, quomodo *Marcus Tullius* dixit? Mihi quidem satis esset, si omnia consequi possem. Quid tamen nocet, vim *Cæsaris*, ² asperitatem *Calii*, diligentiam *Pollionis*, iudicium *Calvi*, quibusdam in locis assumere? Nam præter id quod prudentis est, quod in quoque optimum est si possit, suum facere: tum in tanta rei difficultate unum intuentes, vix aliqua pars sequitur. Ideoque cum totum exprimere quem elegeris, pene sit homini inconcessum; plurium bona ponamus ante oculos, ut aliud ex alio hæreat, & quo quicque loco conveniat, aptemus. Imitatio autem (nam sæpius idem dicam) non sit tantum in verbis. Illuc intendenda mens, quantum fuerit illis viris decoris in rebus atque personis, quod consilium, quæ dispositio, quam omnia etiam quæ delectationi videantur data, ad victoriam spectent: quid agatur procæmio, quæ ratio & quam varia narrandi, quæ vis probandi ac refellendi, quanta in affecti-

bus

1 *Etiam hoc solet.*] In imitatione certum dicendi genus sequi non debemus, sed omnia. nam alioqui raro apte dicemus. hoc autem pertinet ad præceptum superius. *Idem.*

2 *Asperitatem Calii.*] *Aper* apud Tacitum *Calium* ait propter hiatus & compositionem sæpe asperum esse. ab eo quoque notatur ut *antiquarius*. *Idem.*

bus omnis generis movendis scientia, quantaque laus ipsa popularis utilitatis gratia assumpta: quæ tum est pulcherrima, cum sequitur, non cum arcessitur. Hæc si perviderimus, tum vere imitabimur. Qui vero etiam propria his bona adjecerit, ut suppleat quæ deerant, circuncidat si quid redundabit, is erit (quem quærimus) perfectus orator: quem nunc consummari potissimum oportebat, cum tanto plura exempla bene dicendi supersint, quam illis qui adhuc summi sunt, contigerunt. Nam erit hæc quoque laus eorum, ut priores superasse, posteros docuisse dicantur.

C A P. III.

Quomodo scribendum sit.

3 **E**T hæc quidem auxilia extrinsecus adhibentur: in iis autem quæ nobis ipsis paranda sunt, ut laboris, sic utilitatis etiam longe plurimum affert *stylus*. Nec immerito M. Tullius hunc optimum effectorem ac magistrum dicendi vocat. ¹ Cui sententiæ personam L. Crassi in disputationibus quæ sunt de oratore assignando, iudicium suum cum illius auctoritate conjunxit. ² *Scribendum ergo quam diligentissime, & quam plurimum.* Nam ut terra alte effossa generandis alendisque seminibus fecundior est: sic profectus non à summo petitus, studiorum fructus effundit uberius, & fidelius continet. Nam sine hac quidem conscientia, ipsa illa ex tempore dicendi facultas, inanem modo loquacitatem dabit, & verba in labris nascentia. Illic radices, illic fundamenta sunt: ³ illic opes velut ⁴ sanctiore quodam ærario

Auditionem & lectionem extrinsecus petimus: at *stylus* est à nobis ipsis. sed cum *styli* tractationem in duo dividat, *quomodo scribendum*, & *quid scribendum*, priorem partem hoc cap. tractat, posteriorem quinto. *Idem.*

¹ *Cui sententiæ.*] Certior est sententia Ciceronis, quia loquitur Crassus, quam si loqueretur Antonius: quoniam alter

præcepta constituit, alter dissimulat. Idem.

² *Scribendum quam diligentiss. &c.*] Jac. Lud. Strebæus De Elect. & Orat. Colloc. Verb. lib. 1. cap. 7. p. 31. & seqq.

³ *Illic opes velut sanctiore quodam.*] Vide Agellium lib. 2. cap. 10. Jan. Gebhard. Crepund. lib. 3. c. 18. p. 151.

⁴ *Sanctiore quodam ærario.*] Duplex fuit Romæ ærarium: alterum ex quo ad annuas

arario reconditæ, unde ad subitos quoque casus, cum res exiget, proferantur. Vires faciamus ante omnia, quæ sufficient labori certaminum, & usu non exhauriantur. ¹ *Nihil enim rerum ipsa natura voluit magnum effici cito, præposuitque pulcherrimo cuique operi difficultatem.* quæ nascendi quoque hanc fecerit legem, ² ut majora animalia diutius visceribus parentum continerentur. Sed cum sit duplex quæstio, *quomodo, & quæ* maxime scribi oporteat, jam hinc ordinem sequar. Sit primo vel tardus, dum diligens stylus, quæramus optima, nec protinus se offerentibus gaudeamus: adhibeatur judicium inventis, dispositio probatis. Delectus enim rerum verborumque agendus est, & pondera singulorum examinanda. Post subeat ratio collocandi, versenturque omni modo numeri: non ut quodque se proferet verbum, occupet locum. ³ Quæ quidem ut diligentius exequamur, repetenda sæpius erunt scriptorum proxima. Nam præter id quod sic melius junguntur prioribus sequentia, calor quoque ille cogitationis, qui scribendi mora refrixit, recipit ex integro vires, & velut repetito spatio sumit impetum, quod in certamine saliendi, fieri videmus, ut conatum longius petant, & ad illud quo contenditur spatium, cursu ferantur: utque in jaculando brachia reducimus, & expulsuri tela, nervos retro tendimus. ⁴ Interim tamen, si feret flatus, danda sunt vela, dum nos indulgentia illa non fallat.

Omnia

annuas necessitates pecunia depromebatur: alterum quod intactum erat, nec aperiebatur nisi ob ingentem Reipub. necessitatem, & ob repentinos casus. Simili metaphora Fabius dixit lib. undecimo, *sanctius sacrarium.* Turneb.

¹ *Nihil enim rerum ipsa natura, &c.]* Quod cito effectum esset, id Latini *ef-fugisse* dicebant; sicut *elabi.* Gebhard. Crepund. lib. 3. c. 18. p. 151.

² *Ut majora animalia, &c.]* Quemadmodum *elephas* continetur, ut quidam ajunt, *decennio* in utero parentis: unde proverbium, *Citius elephanti pariant.* Aristotel. ait *biennio.* Turneb. *Ut majora*

animalia, &c.] Plin. lib. x. *Quo majus est animal tanto diutius formatur in utero.* Pithæus.

³ *Quæ quidem ut dilig.]* Ut optime scribamus, non solum intueri debemus præsentem periodum, sed superiores quoque, ut *melior sit connexio*, ac *cogitatio* resumat impetum ex continuatione. Turneb.

⁴ *Interim tamen.]* Aliquando sine superiorum repetitione, si facile succedit *inventio & verborum collocatio*, oratio continuanda est, adhibito tamen iudicio. quinetiam illa quæ profluxerunt, postea sunt emendanda. *Idem.*

1 Virgi-

*Omnia enim nostra dum nascuntur, placent: alioqui nec scriberentur. Sed redeamus ad iudicium, & retractemus suspectam facilitatem. Sic scripsisse Sallustium accepimus: & sane manifestus est etiam ex opere ipso labor. Virgilium quoque paucissimos die composuisse versus, auctor est Varus. Oratoris quidem alia conditio est. Itaque hanc moram & sollicitudinem initiis impero. Nam primum hoc constituendum, hoc obtinendum est, ut quam optime scribamus: celeritatem dabit consuetudo. Paulatim res facilius se ostendent, verba respondebunt, compositio sequetur: cuncta denique, ut in familia bene instituta, in officio erunt. Summa hæc est rei, *Cito scribendo non fit ut bene scribatur: bene scribendo, fit ut cito.* Sed tum maxime cum facultas illa contigerit, resistamus, ut provideamus, & ferocientes equos frenis quibusdam coercemus: quod non tam moram faciet, quam novos impetus dabit. Nec enim rursus eos qui robur aliquod in stylo fecerint, ad infelicem calumniandi se pœnam alligandos puto. Nam quomodo sufficere civilibus officiis possit, qui singulis actionum partibus infenescat? Sunt autem quibus nihil sit satis omnia mutare, omnia aliter dicere quam occurrit, velint: increduli quidam, & de ingenio suo pessime meriti, qui diligentiam putant, facere sibi scribendi difficultatem. Nec promptum est dicere, utros peccare validius putem, quibus omnia sua placent, an quibus nihil. Accidit enim etiam ingeniosis adolescentibus frequenter, ut labore consumantur,*

& in

1 *Virgilium quoque.]* Solebat *Vergil.* paucos scribere versus initio impositos, quos deinde diligentissime retractabat: adeo ut diceret versus suos similes esse *facti urfino.* Euripidem quoque ajunt aliquando vix uno die composuisse tres versus. *Idem.*

2 *Ut quam optime scribamus.]* Pollio apud *Plin. Secund. Commode agendo factum est ut saepius agerem: Saepè agendo, ut spinus commode.* *Pith.*

3 *Sed tum maxime.]* Etiam cum cito

scribere poterimus, immorari tamen nonnunquam debemus, ut cohibeatur impetus fervidior, iudicium adhibeatur, novus resumatur impetus. *Turnebus.*

4 *Ut provideamus.]* Ac prohibeamus. *Passerat.*

5 *Nam quomodo.]* Utendum est iudicio, ita tamen ut morositatem fugiamus, quæ perdere solet sanguinem & vires orationis, ut scripsit de *Calvo Cicero.* *Turneb.*

& in silentium usque descendant nimia bene dicendi cupiditate. Qua de re memini narrasse mihi Julium Secundum illum æqualem meum, atque à me, ut notum est, familiariter amatum, miræ facundiæ virum, infinitæ tamen curæ, quid esset sibi à patruo suo dictum. ¹ Is fuit Julius Florus, in eloquentia Galliarum (quoniam ibi demum exercuit eam) princeps, alioqui inter paucos disertus, & dignus illa propinquitate. Is cum Secundum scholæ adhuc operatum, tristem forte vidisset, interrogavit, Quæ causâ frontis tam obductæ? nec dissimulavit adolescens, tertium jam diem esse, ex quo omni labore materiæ ad scribendum destinatæ non inveniret exordium: quo sibi non præsens tantum dolor, sed etiam desperatio in posterum fieret. Tum Florus arridens, *Nunquid tu, inquit, melius dicere vis, quam potes?* Ita se res habet, *Curandum est ut quam optime dicamus: dicendum tamen pro facultate.* Ad profectum enim opus est studio, non indignatione. ² Ut possimus autem scribere etiam plura, & celerius, non *exercitatio* modo præstabit, in qua sine dubio multum est, sed etiam *ratio*, si non resupini, spectantesque tectum, & cogitationem murmure agitantes, expectaverimus quid obveniat, sed quid res poscat, quid personam deceat, quod sit tempus qui iudicis animus intuiti, humano quodam modo ad scribendum accesserimus. Sic nobis & initia, & quæ sequuntur, natura ipsa præscribit. Certa sunt enim pleraque, & nisi conniveamus, in oculos incurrunt: ideoque nec indocti nec rustici diu quærunt unde incipiant: quo pudendum est magis si difficultatem facit doctrina. *Non ergo putemus semper opti-*

munia

¹ *Is fuit Julius Florus.* Julius Florus vir fuit eloquens, eloquentiam tamen exercuit duntaxat in *Gallia Cisalpina*. eloquentia autem *Galliarum* non tam elegans erat quam *Romana*. Romæ enim erat linguæ puritas. A Julio Floro sanguinem ducit L. Florus, qui epitomen scripsit in Livium. *Idem.*

² *Ut possimus autem.* Celerius scribemus si methodum adhibeamus, spectemusque omnes rei circumstantias. nam quidam nullam sequuntur methodum in *cogitando* & *scribendo*: itaque tardi sunt. eos reprehendit *Fab. l. 2. c. 12. Idem.*

1 Dixer-

num esse, quod latet: immutescamus alioqui, si nihil dicendum videatur, nisi quod non invenimus. ¹ Diverfum est huic eorum vitium, qui primo decurrere per materiam stylo quam velocissimo volunt, (² hanc sylvam vocant) & sequentes calorem atque impetum, ex tempore scribunt, repetunt deinde, & componunt quæ effuderant: sed verba emendantur & numeri, manet in rebus temere congestis quæ fuit levitas. Protinus ergo adhibere curam rectius erit, atque ab initio sic opus ducere, ³ ut cælandum, non ex integro fabricandum sit. Aliquando tamen affectus sequemur, in quibus fere plus calor quam diligentia valet. ⁴ Satis apparet ex eo quod hanc scribentium negligentiam damno, quid de illis dictandi delitiis sentiam. Nam in stylo quidem quamlibet properato dat aliquam cogitationi moram non consequens celeritatem ejus manus: ille cui dictamus, urget, atque interim pudet etiam dubitare, aut resistere, aut mutare, quasi consciium infirmitatis nostræ timentes. Quo fit, ut non rudia tantum, & fortuita, sed impropria interim, dum sola est connectendi sermonis cupiditas, effluant: quæ nec scribentium curam, nec dicentium impetum consequantur. At idem ille qui excipit, si tardior in scribendo, aut inertior in legendo velut *offensator* fuerit, inhibetur cursus, atque omnis quæ erat conceptæ mentis intentio, mora & interdum iracundia excutitur. ⁵ Tum illa quæ apertio-

rem

¹ *Diverfum est.*] Quidam velociter scribunt, postea quæ scripserunt emendant: sed *emendatio* pertinet duntaxat ad verba, interim remanet mala inventio. Latini autem appellant *sylvam*, extemporalem scripturam quæ postea emendatur. hinc sunt *Papinii sylva* & *Lucani*. Idem.

² *Hanc sylvam vocant.*] *Silvæ* Statii *Papinii* cujus hic notare videtur non titulum modo librorum, sed extemporaneum scribendi genus, qui ille præfationibus gloriatur. *Pith.*

³ *Ut cælandum.*] Metaphora est ducta

à cælatoribus aut vasculariis. nam *vascularii* conflare solent optime opus, deinde exsculpere & expolire. *Turneb.*

⁴ *Satis apparet.*] Solebant nonnunquam *declamatores* ex tempore orationes dictare, quas exciperent auditores. id multis de causis vituperat *Fabius*. Idem.

⁵ *Tum illa quæ.*] Cum affectum movere volumus, necesse est ut ipsi moveamur: quod assequimur quibusdam adjumentis, ut *manuum jactatione*, & *pedum suppletionem*. Quod cum dictando facere non ausimus, necesse est ut oratio jaceat. *Idem.*

x Denique

rem animi motum sequuntur, quæque ipsa animum quodammodo concitant, quorum est jactare manum, torquere vultum simul, & interim objurgare, quæque Persius notat cum leviter dicendi genus significat,

Neo pluteum, inquit, *cadit, nec demorsos sapit ungues*: etiam ridicula sunt, nisi cum soli sumus. ¹ Denique ut semel quod est potentissimum dicam: *secretum* (quod dictando perit) *atque liberum arbitris locum, & quam altissimum silentium scribentibus maxime convenire* nemo dubitaverit. Non tamen protinus audiendi, qui credunt aptissima in hoc nemora, sylvasque quod illa cæli libertas, locorumque amœnitas, sublimem animum, & beatiorem spiritum parent. Mihi certe jucundus hic magis, quam studiorum hortator videtur esse secessus. Namque illa ipsa quæ delectant, necesse est avocent ab intentione operis destinati. Neque enim se bona fide in multa simul intendere animus totum potest: & quocumque respexerit, desinit intueri, quod propositum erat. Quare sylvarum amœnitas, & præterlabentia flumina, & inspirantes ramis arborum auræ, volucrumque cantus, & ipsa late circumspectiendi libertas, ad se trahunt: ut mihi remittere potius voluptas ista videatur cogitationem, quam intendere. ² Demosthenes melius qui se in locum ex quo nulla exaudiri vox, nihilque prospici posset recondebat, ne aliud agere mentem cogere oculi. Ideoque lucubrantes, silentium noctis, & clausum cubiculum, & lumen unum velut tectos maxime teneat. Sed cum in omni studiorum genere, tum in hoc præcipue bona valetudo, quæque eam maxime præstat *frugalitas, necessaria est*:

¹ *Denique ut semel, &c.*] Fabius existimat locum quietum aptum esse scriptioni, nec tamen probat *sylvas*, in quibus poetæ ajunt versari *Nymphas* & *Musas*, propterea quod amœnitate animum avocant à cogitatione. Cæcilius tamen Plin. (ut scribit in quadam epist.) libenter in *sylvis* pugillares implevit. *Idem.*

² *Demosthenes.*] *Demosthenes*, ut scribit *Plutarchus*, domum subterraneam extruxit, in qua pronunciationem exercere solebat, solusque declamare: ac nonnunquam toto trimestri illic delitescerebat, comamque radebat, ne cogere retur foras prodire. *Idem.*

est: cum tempora ab ipsa rerum natura ad quietem refectio-
nemque nobis data, in acerrimum laborem convertimus,
1 Cui tamen non plus irrogandum est, quam quod summo su-
pererit, haud deerit. Obstat enim diligentiae scribendi et-
iam fatigatio: & abunde si vacet, lucis spatia sufficiunt: oc-
cupatos in noctem necessitas agit. Est tamen *lucubratio*,
quoties ad eam integri ac refecti venimus, optimum secreti
genus. Sed silentium & secessus, & undique liber animus,
ut sunt maxime optanda, ita non semper possunt continge-
re: ideoque non statim si quid obstrepet, abjiciendi codices
erunt, & deplorandus dies: verum incommodis repu-
gnandum, & hic faciendus usus, ut omnia quae impediunt,
vincat intentio. quam si tota mente in opus ipsum direxe-
ris, nihil eorum quae oculis vel auribus incurfant, ad ani-
mum perveniet. An vero frequenter etiam fortuita hoc
cogitatio praestat, ut obvios non videamus, & itinere de-
erremus: non consequemur idem si & voluerimus? Non
est indulgendum caussis desidia. Nam si non nisi refecti,
non nisi hilares, non nisi omnibus aliis curis vacantes, stu-
dendum existimaverimus, semper erit propter quod nobis
ignoscamus. 2 Quare in turba, itinere, conviviiis etiam fa-
ciat sibi cogitatio ipsa secretum. Quid alioqui fiet, cum in
medio foro, tot circumstantibus judiciis, jurgiis, fortuitis
etiam clamoribus, erit subito continua oratione dicendum,
si particulas 3 quas ceris mandamus, nisi in solitudine repe-
rere non possumus? Propter quae idem ille tantus amator
secreti Demosthenes, in littore in quod se maximo cum

1 Cui tamen non.] Non plus est tri-
buendum *lucubrationi*, quam quod *somno*
superesset: alioqui si plus *somno* detraxe-
ris, naturam laeseris. hoc tamen est ex-
pendendum ex corporis ratione & con-
stitutione: quidam enim homines bre-
viori *somno*, quidam *prolixiori* egent.
Idem.

2 Quare in turba.] Quemadmodum
Plinius Major in *balneis*, *conviviis*, *lecti-
ca*, semper aut scribebat aut legebat.

tempus enim perire arbitrabatur, quod
studiis non impenderetur. Sic Cato Uti-
censis in Curia dum senatus cogeretur,
legebat. Idem.

3 Quas ceris mandamus.] Vel anno-
tationem capitum intellige & locorum
praecipuorum: (id enim facere solebant
olim oratores memoriae causa: atque
hic sensus videtur melior:) aut certe ac-
cipe *scripturae rationem*. Idem.

sono fluctus illideret, meditans, consuescebar concionum fremitus non expavescere. Illa quoque minora (sed nihil in studiis parvum est) non sunt transeunda, scribi optime ceris, in quibus facillima est ratio delendi: nisi forte visus infirmior membranarum potius usum exiget: quæ ut juvant aciem, ita crebra relatione, quoad intinguntur calami, morantur manum, & cogitationis impetum frangunt. Relinquendæ autem in utrolibet genere vacuæ tabellæ, in quibus libera adjicienti sit excursio. Nam interim pigritiam emendandi angustia faciunt, aut certe novorum interpositione priora confundunt. Ne latas quidem ultra modum esse ceras velim, expertus juvenem studiosum alioqui prælongos habuisse sermones, quia illos numero versuum metiebatur: idque vitium, quod frequenti admonitione corrigi non poterat, mutatis codicibus esse sublatum. ¹ Debet vacare etiam locus, in quo notentur quæ scribentibus solent extra ordinem, id est ex aliis quam qui sunt in manibus loci, occurrere. Irrumpunt enim optimi nonnunquam sensus, quos neque inferere oportet, neque differre tutum est: quia interim elabuntur, interim memoriæ suæ intentos, ab alia inventionem declinant: ideoque optime sunt in deposito.

¹ Debet vacare etiam.] Aliquando cum priorem partem, verbi causa, orationis scribimus, venit nobis in mentem alicujus argumenti, aut alicujus senten-

tia quæ utilis est futura in summa orationis parte. ne igitur obliviscamur, statim in margine annotare debemus. Idem.

C A P. IV.

De emendatione.

SEquitur *emendatio*, pars studiorum longe utilissima. Neque enim sine causa creditum est, stylum non minus agere, ¹ cum delet. Hujus autem operis est, *adjicere, detrudere,*

¹ Cum delet.] Styli pars altera est *acuminata*, qua scribimus: altera *obtusata* & *latis*, qua delemus. Hinc illud Horatianum, *Sæpe stylum vertas*. Divus

quoque Hieronymus partem illam *styli* appellat optimam, ita scilicet commendans emendationem. Turneb.

trahere, mutare. ¹ Sed facilius in his simpliciusque iudicium, quæ replenda vel dejicienda sunt: premere vero tumentia, humilia extollere, luxuriantia astringere, inordinata digerere, soluta componere, exultantia coërcere, duplicis operæ. Nam & damnanda sunt quæ placuerant, & inveniendæ quæ fugerant. ² Nec dubium est optimum esse emendandi genus, si scripta in aliquod tempus reponantur, ut ad ea post intervallum velut nova atque aliena redeamus, ne nobis scripta nostra tanquam recentes foetus blandiantur. Sed neque hoc contingere semper potest, præsertim oratori, cui sæpius scribere ad præsentem usum necesse est: Et ipsa emendatio finem habet. Sunt enim qui ad omnia scripta tanquam vitiosa redeant, & quasi nihil fas sit rectum esse quod primum est, melius existiment quicquid est aliud: idque faciant quoties librum in manus resumpserint, similes medicis etiam integra secantibus. Accidit itaque ut cicatricosa sint, & exanguia, ³ & cura pejora. Sit igitur aliquando quod placeat, aut certe quod sufficiat: ⁴ ut opus poliat lima, non exerat. *Temporis quoque esse debet modus.* ⁵ Nam quod Cinnæ Smyrnam novem annis accepimus scriptam, ⁶ & Panegyricum Isocratis, qui parcissime, decem annis dicunt elaboratum, ad oratorem nihil pertinet: cuius nullum erit, si tam tardum fuerit, auxilium.

C A P.

¹ *Sed facilius.] Adjicere & detrahere facile est, mutare autem difficilius: nam & cum ratione damnanda sunt quæ scripseris, & alia substituenda. Idem.*

² *Nec dubium est.] Sic locutus est quoque in epistola, cum scribit se voluisse dare libris suis otium, ut refrigerato inventionis amore repetitos, tanquam lektor perpenderet. Idem.*

³ *Et cura pejora, &c.] Non ab similis est locus ille Plinii lib. 37. cap. 10. Nocere sæpe nimiam diligentiam, & manum de tabula non posse tollere. Passerat.*

⁴ *Ut opus poliat lima, non exerat.]*

Plin. Epist. *Itaque opus non jam spendescit lima, sed atteritur. Pith.*

⁵ *Nam quod Cinnæ Smyrnam.] Helvius Cinna poëta fuit tempore Catulli: scripsit epigrammata & Smyrnam: quæ maxime probatur: de qua Catullus, Smyrna mei Cinnæ novam post denique messem*

Scripta fuit, nonamque edita post hyemem. Turneb.

⁶ *Et panegyricum.] Plutarchus in Isocratis vita ait quosdam scripsisse, decem annis scriptum Panegyricum, quosdam quindecim. Idem.*

I Quin-

CAP. V.

Quæ scribenda sint præcipue.

PRoximum est ut dicamus *quæ præcipue scribenda sint*. Hoc exuberantis quidem est operis, ut explicemus quæ sint materiæ: quæ prima aut secunda, aut deinceps tractanda sint. Nam id factum est etiam primo libro, quo puerorum: & secundo, quo jam robustorum studiis ordinem dedimus. Sed de quo nunc agitur, unde copia ac facilitas maxime veniat, *vertere græca in latinum* veteres nostri oratores optimum judicabant. Id se L. Crassus in illis Ciceronis de Oratore libris dicit factitasse. Id Cicero sua ipse persona frequentissime præcipit: ¹ quin etiam libros Platonis atque Xenophontis edidit hoc genere translatos. Id Messalæ placuit: multæque sunt ab eo scriptæ ad hunc modum orationes: adeo ut etiam cum illa Hyperidis² pro Phryne difficillima Romanis subtilitate contenderet. Et manifesta est exercitationis hujusce ratio. Nam & rerum copia Græci auctores abundant, & plurimum artis in eloquentiam intulerunt: & hos transferentibus, verbis uti optimis licet. Omnibus enim utimur nostris: figuras vero, quibus maxime ornatur oratio, multas ac varias excogitandi etiam necessitas quædam est: quia plerumque à Græcis Romana dissentiunt. ³ Sed & illa ex Latinis conversio, multum & ipsa contulerit. Ac de carminibus quidem neminem credo dubitare, quo solo genere exercitationis dicitur usus esse Sulpitius. Nam & sublimis spiritus attollere orationem potest: & verba poëtica liber-

¹ *Quinetiam libros Platonis.*] Maxime probat Cicero versiones è Græco. itaque juvenis admodum transtulit *Aristi Phenomena*, & *Oeconomicum Xenophontis*. Præterea Platonis *Timæum*, quem appellavit de *universitate*. vertit item contrarias orationes *Demosthenis* & *Æschinis*. Turneb.

² *Pro Phryne.*] *Hyperides* enim defendit *Phrynem* accusatam impietatis: cum-

que videret iudices parum moveri sua oratione, vestimenta descendit, & venustate corporis absolutionem expressit. *Idem.*

³ *Sed & illa.*] Prodest interdum auctorem Latinum aliis verbis exprimere, interdum quoque *carmen Latinum* in prosam redigere, atque ita *paraphrasi* res istas explicare. *Idem.*

libertate audaciora, præsumunt eandem proprie dicendi facultatem. Sed & ipsis sententiis adjicere licet oratorium robur, & omiſſa ſupplere, & effuſa ſubstringere. ¹ Neque ego *ωδύφροσιν* eſſe *interpretationem* tantum volo, ſed circa eodem ſenſus certamen atque æmulationem. ² Ideoque ab illis diſſentio, qui vertere orationes latinæ vetant, quia optimis occupatis, quicquid aliter dixerimus, neceſſe fit eſſe deterius. Nam neque ſemper eſt deſperandum, aliquid illis quæ dicta ſunt, melius poſſe reperiri: neque adeo jejunam ac pauperem natura eloquentiam fecit, ut una de re bene dici niſi ſemel non poſſit. ³ Niſi forte hiſtrionum multa circa voces eaſdem variare geſtus poteſt, orandi minor viſ, ut dicatur aliquid, poſt quod in eadem materia nihil dicendum ſit. Sed eſto, neque melius quod invenimus ſit, neque par: eſt certe proximus locus. An vero ipſi non bis ac ſæpius de eadem re dicimus, & quidem continuas nonnunquam ſententias? Niſi forte contendere nobiſcum poſſumus, cum aliis non poſſumus. Nam ſi uno tantum genere bene diceretur, fas erat exiſtimari præcluſam nobis à prioribus viam. Nunc vero innumerabiles ſunt modi, plurimæque eodem viæ ducunt. *Sua brevitati gratia, ſua copia, alia translatis virtus, alia propriis.* Hoc oratio recta, illud figura declinata commendat. ⁴ Ipſa denique utiliſſima eſt exercitationi difficultas. Quid quod auctores maximi ſic diligentius cognofcuntur? Non enim ſcripta, lectione ſecura tranſcurrimus: ſed tractamus ſingula & neceſſario introſpicimus:

¹ Neque ego *ωδύφροσιν*, &c.] *Εκφροσιν* dicitur pura & lucida enarratio, *ωδύφροσιν* autem explicatio uberior, ut cum auctore veluti contendere velis. at *ωδύφροσιν* pleraque mutare ſolet, nuncque efficere grandiora, nunc humiliora, nunc prolixiora, nunc breviora. Idem

² Ideoque ab illis.] Obiter reprehendit Ciceronem. is enim lib. 1. de Oratore, ſub perſona Crassi damnat *paraphraſim* auctorum Latinorum, quia cum

auctores uſurpaverint optima vocabula, reliquum eſt ut deterioribus utamur. Idem.

³ Niſi forte hiſtrionum.] Solebat Cic. cum Roſcio contendere, pluribusne modis variare poſſet eandem ſententiam, an ille pluribus geſtis exprimere. Idem.

⁴ Ipſa denique.] Nam qui ſe exercuit in rebus difficillimis, proclivior erit ad *faciliſſimam* tractationem. Idem.

I Pluri-

cimus: & quantum virtutis habeant, vel hoc ipso cognoscimus, quod imitari non possumus. Nec aliena tantum transferre, sed etiam nostra pluribus modis tractare proderit: ut ex industria sumamus sententias quasdam, easque versemus quam numerosissime, velut eadem cera aliæ atque aliæ formæ duci solent. ¹ Plurimum autem parari facultatis existimo ex simplicissima quaque materia. Nam in illa multiplici *personarum, causarum, temporum, locorum, ditorum, factorum* diversitate facile delitescet infirmitas, tot se undique rebus, ex quibus aliquam apprehendas, offerentibus. Illud virtutis indicium est, fundere quæ natura contracta sunt, augere parva: varietatem similibus, voluptatem expositis dare, & bene dicere multa de paucis. ² In hoc optime facient infinitæ quæstiones, quas vocari *Græcis* diximus, quibus Cicero jam princeps in republica exerceri solebat. His confinis est destructio & confirmatio sententiarum. Nam cum sit sententia, decretum quoddam atque præceptum, ³ quod de re, idem de iudicio rei quæri potest. Tum loci communes, quos etiam scriptos ab oratoribus scimus. Nam qui hæc recta tantum, & in nullos flexus recedentia copiose tractaverit, utique in illis plures excursus recipientibus magis abundabit, eritque in omnes causas gratus. ⁴ Omnes enim generalibus quæstionibus constant. Nam quid interest, *Cornelius Tribunus plebis quod codicem legerit, reus sit: an queramus, violeturne majestas, si magistratus rogationem suam populo ipse recitaverit? Milo Clodium rectene occiderit, veniat in* iudicium.

¹ *Plurimum autem.*] *Simplicissimam* appellat *materiam*, quæ nullam habet varietatem, quæque circumstantiis caret, aut certe paucas habet. *Idem.*

² *In hoc optime facient.*] *Hicce* de rebus egit in *progymnasmatis* lib. 2. Cic. autem jam prætorius & consularis theses declamabat. initio enim ea erat exercitatio, nondum inventis declamationibus ad similitudinem causarum forensium. *Idem.*

³ *Quod de reo, idem de iudicio.*] Si

hanc lectionem sequemur, duplex efficietur sententia, atque altera species erit locus communis. In aliis codicibus sic legitur, *quod de re, idem de iudicio rei*: ut significet eodem modo *per se* tractari sententiam atque in *iudiciis*. *Idem.*

⁴ *Omnes enim generalibus.*] Etenim omnis quæstio *finita* pendet ab *infinita*, neque in causa tam *circumstantiæ* expenduntur, quam *infinita quæstio*, ut docuit cap. 5. lib. 3. *Idem.*

judicium: an, oporteatne insidiatorem interfici vel perniciosum reipublica civem, etiam si non insidietur? Cato Martiam honeste tradiderit Hortensio: an, conveniatne res talis bono viro? De personis judicatur, sed de rebus contenditur. Declamationes vero, quales in scholis rhetorum dicuntur, si modo sunt ad veritatem accommodatæ, & orationibus similes, non tantum dum adolescit profectus, sunt utilissimæ, quæ inventionem & dispositionem pariter exercent, sed etiam cum est consummatus, ac jam in foro clarus. Alitur enim atque enitescit velut pabulo lætiore facundia, & assidua contentionum asperitate fatigata renovatur. ¹ Quapropter historiæ nonnunquam ubertas in aliqua exercendi styli parte ponenda, & dialogorum libertate gestiendum. Ne carmine quidem ludere contrarium fuerit: ² sicut athletæ remissa quibusdam temporibus ciborum atque exercitationum certa necessitate, ocio ³ & jucundioribus epulis reficiuntur. Ideoque mihi videtur M. Tullius tantum intulisse eloquentiæ lumen, quod in hos quoque studiorum secessus excurrit. Nam si nobis sola materia fuerit ex litibus, necesse est deturatur fulgor, ⁴ & dure scat articulus, & ipse ille mucro ingenii quotidiana pugna retundatur. Sed quemadmodum forensibus certaminibus exercitatos, & quasi militantes reficit ac reparat hæc velut sagina dicendi: sic adolescentes non debent nimium in falsa rerum imagine detineri, & inanibus simulacris: usque adeo ut difficile ab his digressos sit assuefacere, ne ab illa in qua prope consenuerint umbra, ⁵ vera discrimina velut quendam solem reformident: quod acci-

¹ Quapropter historia.] Cic. quoque historias scripsit & græce & latine: præterea multos dialogos: epigrammata autem & poëma sæpenumero lusit. Idem.

² Sicut athletæ remissa, &c.] And. Schottus, Observat. Philosoph. lib. 5. cap. 9. pag. 216. supra lib. 5. cap. 10.

³ Et jucundioribus epulis.] Nam athletæ vescabantur pane coliphio vocato, præterea carne porcina & bubula. is enim vi-

ctus conducit ad robur. Turneb. Jucundioribus epulis reficiuntur.] Gebhard. Crepund. lib. 3. cap. 18. Ex Ms. Palat. legendum censet: edulis.

⁴ Et dure scat articulus.] Metaphora est ducta à gladiatoribus, qui articulo- rum flexu & mollitie adversarium nunc invadere, nunc declinare, nunc excipere solent. Turneb.

⁵ Vera discrimina, &c.] Similitudo est ducta

accidisse etiam *Porcio Latroni*, qui primus clari nominis professor fuit, traditur: ut cum ei summam in scholis opinionem obtinenti, causa in foro esset oranda, impense petierit, uti subsellia ¹ in basilicam transferrentur. Ita illi cœlum novum fuit, ut omnis ejus eloquentia contineri tecto ac parietibus videretur. Quare juvenis qui rationem inveniendi eloquendi que à præceptoribus diligenter acceperit (quod non est infiniti operis, si docere sciant) & exercitationem quoque modicam fuerit consecutus, oratorem sibi aliquem (² quod apud majores fieri solebat) deligat, quem sequatur, quem imitetur, judiciis intersit quamplurimis, & sit certaminis cui destinatur, frequens spectator: tum causas vel easdem quas agi audierit, stylo & ipse componat, vel etiam alias, veras modo, & utrinque tractet: ³ Et quod in gladiatoribus fieri videmus, ⁴ in rebus actis exerceatur: ut fecisse Brutum diximus pro Milone. Melius hoc, quam rescribere veteribus orationibus, ut fecit Sestius contra Ciceronis actionem habitam pro eodem, cum alteram partem satis nosse non posset ex sola defensione. Citius autem sic idoneus erit juvenis, quem præceptor coegerit in declamando quam simillimum esse veritati, & per totas ire materias: quarum nunc facillima, & maxime favorabilia decerpunt. Obstat huic quod secundo libro posui, frequens turba discipulorum, ⁵ & consuetudo classium certis diebus audiendarum: nonnihil

etiam

est ducta à gladiatoribus qui in *xysto* & *palestra* exercentur *sciamachia*, id est, *umbra* pugna. Idem.

¹ *In basilicam transferrentur.* Basilica enim quæ juxta forum erat, similis erat *latronis* auditorio. quidam præterea ajunt forum *judiciale* fuisse sub dio. Idem.

² *Quod apud majores.* Hujus rei meminit *Tacitus* in *dialogo*, atque ait hanc fuisse labem eloquentiæ, quod ommissa fuerit ea consuetudo. Idem.

³ *Quod in gladiatoribus fieri vid.* Gladiatores nunc solent oppugnare, nunc defendere, ac mutantur officia, ut nunc

sint *mirmillones*, nunc *retiarii*, nunc *secutores*, nunc *thraces*, itaque in quibusdam codicibus, pro, *in rebus actis*, scribitur, *retiarii*. est autem *retiarius* gladiator qui *rete* habet ad involvendam *mirmillonem*. Idem.

⁴ *In rebus actis.* Vett. dd. leg. *de vectoreis*. Supra lib. 6. cap. 5. opponuntur obliquis & obtusis armis sive infectis. *Pub.*

⁵ *Et consuetudo classium.* Discipuli enim in *classes* dividebantur, præceptorque diem constituabat quo *prima classis* declamaret, quo *secunda*, quo *tertia* & sic deinceps. *Turneb.*

etiam persuasio patrum, numerantium potius declamationes, quam æstimantium. Sed (quod dixi primo, ut arbitrator, libro) nec ille se bonus præceptor majore numero quam sustineri possit, onerabit: & nimiam loquacitatem recidet, ut omnia quæ sunt in controversia, non (ut quidam volunt) quæ in rerum natura, dicantur: & vel longiore potius dierum spatio laxabit dicendi necessitatem, ¹ vel materias dividere permittet. Una enim diligenter effecta plus proderit, quam plures inchoatæ & quasi degustatæ. Propter quod accidit, ut nec suo loco quicque ponatur: nec illa quæ prima sunt, servent suam legem: juvenibus flosculos omnium partium in ea quæ sunt dicturi congerentibus: quo fit, ut timentes ne sequentia perdant, priora confundant.

¹ *Vel materias dividere.*] Ut si proposuerit præceptor *plura themata*, unum tractet: aut si proposuerit *thema multiplex*, partes quasdam auferat. *Idem.*

C A P. VI.

De cogitatione.

Proxima stylo *cogitatio* est, ¹ quæ & ipsa vires ab hoc accipit, & est inter scribendi laborem, extemporalemque fortunam media quædam, & nescio an usus frequentissimi. Nam scribere nec ubique nec semper possumus: cogitationi temporis ac loci plurimum est. Hæc paucis admodum horis magnas etiam causas complectitur. Hæc quoties intermissus est somnus, ipsis noctis tenebris adjuvatur. Hæc inter medios rerum actus aliquid invenit vacui, nec ocium patitur. Neque verò rerum ordinem modo (quod ipsum satis erat) intra se ipsa disponit, sed verba etiam copulat, totamque ita contexit orationem, ut ei nihil præter

Antequam orationem habeamus, *cogitatione* sepire debemus & completi totam causam: sed *cogitatio* constat ingenii acumine & memoria, de qua dicemus lib. undecimo. *Turneb.*

¹ *Quæ & ipsa vires, &c.*] Nam *cogitatio* est earum rerum quas dicturi sumus, nec tamen scripturi. ea autem oratio non est extemporalis, propter *cogitationem* diligentem quæ præcessit. *Idem.*

¹ *Nam*

præter manum desit. ¹ Nam memoriæ quoque plerunque inhæret fidelius, quod nulla scribendi securitate laxatur. Sed ne ad hanc quidem vim cogitandi perveniri potest aut subito, aut cito. ² Nam primum facienda multo stylo forma est, quæ nos etiam cogitantes sequatur, tum assumendus usus paulatim, ut pauca primum complectamur animo, quæ reddi fideliter possint: mox per incrementa tam modica, ut onerari se labor ille non sentiat, augenda usu, & exercitatione multa continenda est, quæ quidem maxima ex parte memoria constat: ideoque aliqua mihi in illum locum differenda sunt. Eo tamen pervenit, ut is cui non refragetur ingenium, acri studio adjutus tantum consequatur, ut ea etiam quæ cogitarit, quæque scripserit atque edidicerit, in dicendo fidem servant. ³ Cicero certe Græcorum Metrodorum Sceptium, & Eriphylum Rhodium, nostrorumque Hortensium tradidit, quæ cogitaverant, ad verbum in agendo retulisse. Sed si forte aliquis inter dicendum effulserit extemporalis color, non superstitiose, cogitatis demum est inhærendum. Neque enim tantum habent curæ, ut non sit dandus & fortunæ locus, cum sæpe etiam scriptis ea quæ subito nata sunt, inserantur. Ideoque totum hoc exercitationis genus ita instituentum est, ⁴ ut & digredi ex eo, & redire in id facile possimus. Nam ut primum est domo afferre paratam dicendi copiam, & certam: ita refutare temporis munera longe stultissimum est. Quare *cogitatio* in hoc præparetur, ut nos fortuna decipere non possit, adjuvare possit. Id autem fiet memoriæ viribus, ut illa quæ complexi animo sumus, fluant
secura,

¹ Nam memoriæ.] Fidelius continere solemus quæ duntaxat cogitavimus, quam quæ scripsimus, quia scriptio animum avocatur à rei cogitatione. *Idem.*

² Nam primum facienda.] Assiduus stylus quandam dicendi & orandi rationem ingenerare nobis solet, quæ postea se cogitationi ultro offert. *Idem.*

³ Cicero certe.] *Artem memoriæ in-*

venit Simonides, consummavit Metrodorus, & quæ cogitaverat, dicere potuit. Cic. quoque in 4. Academica Hortensii memoriæ commendat, sed tamen ait in Hortensio majorem fuisse verborum memoriæ, in Lucullo rerum. Idem.

⁴ Ut & digredi ex eo, & redire, &c.] Vide Gebhard. Crepund. lib. 3. cap. 18. pag. 151.

secura, non sollicitos & respicientes, & una spe suspensos recordationis, non sinant providere: alioqui vel *extemporalem temeritatem malo, quam male coherentem cogitationem.* Pejus enim quæritur retrorsus, quia cum illa desideramus, ab aliis avertimur: & ex memoria potius repetimus, quam ex materia. Plura sunt autem, si utrunque quærendum est, quæ inveniri possunt, quam quæ inventa sunt.

I Plura sunt autem.] Etiam si per diu cogitaveris, attamen omnia invenire non poteris, quæ sunt in re. quid igitur | obeat quo minus præter ea quæ cogitaverimus, aliud ex tempore inveniamus? Turneb.

C A P. VII.

Quemadmodum extemporalis facultas paretur & contineatur.

7 **M**aximus vero studiorum fructus est, & velut præmium quoddam amplissimum longi laboris, *extempore dicendi facultas*: quam qui non erit consecutus, mea quidem sententia civilibus officiis renuntiabit, & solam scribendi facultatem potius ad alia opera convertet. Vix enim bonæ fidei viro convenit auxilium in publicum polliceri, quod in præsentissimis quibusque periculis desit: *ut indicare portum, ad quem navis accedere, nisi lenibus ventis vecta, non possit.* Si quidem innumerabiles accidunt subitæ necessitates, vel apud magistratus, vel repræsentatis judiciis continuo agendi. Quarum si qua non dico cuicumque innocentium civium, sed amicorum ac propinquorum alicui evenerit, stabitne mutus, & salutarem petentibus vocem statim, si non succurratur, perituris, moras & secessum & silentium quæret, dum illa verba fabricentur, & memoriæ incidant, & vox ac latus præparetur? *Quæ vero patitur hoc ratio ut quisquam sit orator imparatus ad casus? Quid, cum adversario respondendum erit, fiet?* Nam sæpe ea quæ opinati sumus,

Extemporalem facultatem prius reperit Gorgias Leontinus, ut auctor est Philostratus. is enim ausus est dicere in auditoriis, qua de re quis audire vellet. | Alii ajunt à Pericle inventam fuisse, alii à Pythone Byzantio, alii etiam ab Æschine, postea quam missus est in exilium. Idem.

x Neque

mus, & contra quæ scripsimus, fallunt, ac tota subito causa mutatur. Atque ut gubernatori ad incursum tempestatum, sic agenti ad varietatem causarum ratio mutanda est. Quid porro multus stylus, & assidua lectio, & longa studiorum etas facit, si manet eadem quæ fuit incipientibus difficultas? Periisse profecto confitendum est præteritum laborem, cui semper idem laborandum est. ¹ Neque ego hoc ago, ut ex tempore dicere malit, sed ut possit. Id autem maxime hoc modo consequemur. Nota sit primum dicendi via. Neque enim prius contingere cursus potest, quam scierimus quo sit & qua perveniendum. Nec satis est non ignorare quæ sunt causarum judicialium partes, aut quæstionum ordinem recte disponere, quanquam ista sunt præcipua: sed quid quoque loco primum sit, quid secundum ac deinceps: quæ ita sunt natura copulata, ut mutari aut intervelli sine confusione non possint. Quisquis autem via qua sit ingrediendum discet, ducetur ante omnia rerum ipsa serie, velut duce propter quod homines etiam modice exercitati, facillime tenorem in narrationibus servant. Deinde, quid quoque loco quærant, scient: nec circumspectabunt, nec offerentibus se aliunde sensibus turbabuntur: nec confundent ex diversis orationem, velut salientes huc, illuc, nec usquam insistentes. Postremo habebunt modum & finem, qui esse citra divisionem nullus potest. Expletis pro facultate omnibus quæ proposuerint, pervenisse se ad ultimum sentient. ² Et hæc quidem *ex arte*, illa vero *ex studio*, ut copiam sermonis optimi, quemadmodum præceptum est, comparemus: multo ac fideli stylo sic formetur oratio, ut scriptorum colorem etiam quæ subito effusa sunt, reddant, ut cum multa scripserimus, etiam multa dicamus. Nam *consuetudo & exercitatio* facilitatem maxime parit, quæ si paululum intermissa fuerit,

¹ Neque ego hoc ago, &c.] Attamen Demosthenes nunquam nisi præmeditatus accessit ad causam agendam: Demades vero sapius ex tempore dixit. auctor Plutarch. Idem.

² Et hæc quidem ex arte.] Extemporalis facultas paratur partim arte, partim consuetudine & exercitatione, & mobili animi natura. nam qui sunt obtusi, nunquam hanc orationem assequuntur. Idem

fuerit, non velocitas illa modo tardatur, ¹ sed & *υεωρημα* ipsum coit atque concurrat. Quanquam enim opus est naturali quadam mobilitate animi, ut dum proxima dicimus, fruere ulteriora possimus, ² semperque nostram vocem provisa & formata cogitatio excipiat: vix tamen aut natura, aut ratio in tam multiplex officium diducere animum queat, ut *inventioni*, *dispositioni*, *elocutioni*, *ordini rerum verborumque*, tum iis quæ dicit, quæ subjuncturus est, quæ ultra spectanda sunt, adhibita vocis, pronuntiationis, gestus observatione, una sufficiat. Longe enim præcedat oportet intentio, ac præ se res agat: quantumque dicendo consumitur, tantum ex ultimo prorogetur: ut donec perveniamus ad finem, non minus prospectu procedamus quam gradu, si non interersistentes offensantesque brevia illa atque concisa singultantium modo eiectioni simus. ³ Est igitur usus quidam irrationalis, quem Græci *ἀλογον τεισλο* vocant, quo manus in scribendo decurrit, quo oculi totos simul in lectione versus flexusque eorum & transitus intuentur, & ante sequentia vident, quam priora dixerunt. Quo constant miracula illa ⁴ in scenis *pilariorum ac ventilatorum*, ut ea quæ emiserint, ultro venire in manus credas, & qua jubentur decurrere. Sed hic usus ita proderit, si ea de qua locuti sumus ars antecesserit, ut ipsum illud quod in se rationem non habet, in ratione versetur. Nam mihi ne dicere quidem videtur, nisi qui *disposite, ornate, copiose* dicit. Sed nec tumultuarii nec fortuiti sermonis contextum mirabor unquam, quem jurgantibus etiam mulierculis superfluere video: ⁵ quem si calor

¹ Sed & *υεωρημα* ipsum coit.] Dan. sed & animus ipse in se ipsum coit. Pith.

² Semperque nostram vocem prov.] Horat. Verbaque provisa rem non invita sequentur.

³ Est igitur usus.] Usus irrationalis, est exercitatio quæ nihil habet in se artis, sed tamen continuatione efficit majorem celeritatem: ut sæpe scribendo acquiritur celeritas scribendi, non ad-

bita ratione aut arte. talis exercitatio debet esse in extemporali oratione. Turn.

⁴ In scenis pilariorum.] Pilarii sunt prestigiatores, qui adhibitis pilulis & spherulis miracula efficiunt. At ventilatores sunt, qui tanta arte prestigiis utuntur, ut ea quæ in manibus habent disappearant, & in ventum abire videantur. Idem.

⁵ Quem si calor.] Hic locus admodum est ab-

lor ac spiritus tulit (frequenter enim accidit, ut successum extemporalem consequi cura non possit) Deum tunc affuisse, cum id evenisset, veteres oratores (ut Cicero dicit) agebant. Sed ratio manifesta est. Nam bene concepti affectus & recentes rerum imagines continuo impetu feruntur, quæ nonnunquam mora styli refrigescunt, & dilatae non revertuntur. ¹ Utique vero cum infelix illa verborum cavillatio accessit, & cursus ad singula vestigia restitit, non potest ferri contorta vis, ² sed ut optime vocum singularum cedat electio, non continua, sed composita est. Quare capiendæ sunt illæ de quibus dixi, rerum imagines, quas vocari *phantasias* indicavimus, omniaque de quibus dicturi erimus, *personæ, quæstiones, spes, metus*, habenda in oculis, in affectus recipienda. ³ *Pectus est enim quod disertos facit, & vis mentis.* Ideoque imperitis quoque, si modo sunt aliquo affectu concitati, verba non desunt. Tum intendendus animus, non in aliquam rem unam, sed in plures simul continuas: ut si per aliquam rectam viam mittamus oculos, simul omnia quæ sunt in ea circaque intuemur, non ultimum tantum videmus, sed usque ad ultimum. Addit ad dicendum etiam pudor stimulos, addit & dicendorum expectata laus: mirumque videri potest, quod cum stylus secreto gaudeat, atque omnes arbitros reformidet, extemporalis actio auditorum frequentia, ut miles congestu signorum excitatur. Nanque & difficiliorem cogitationem exprimit & expolit dicendi

necef-

est abruptus, ut asterisco notandus sit: deesse enim aliquid videtur. est tamen sensus, nonnunquam ipso affectu effici, ut oratio extemporalis meditatam & scriptam superet. *Idem.*

¹ *Utique vero.*] Præcipue vero refrigeratur affectus, cum stylus est diligentior quam deceat, ut singula propemodum verba expendantur. tunc enim vis rerum amittitur. *Idem.*

² *Sed ut optime.*] Etiam si illi cavillatæ verborum dictiones apte collocant,

eorum tamen oratio non est idonea, quoniam affectus continuatione fieri debent. at oratio eorum quanquam composita est, non tamen continuatione contorquetur. *Idem.*

³ *Pectus est enim.*] Verba non debent in labris nasci, sed ex mente depromi. Alludit autem ad opinionem *Chryssippi*, qui animam posuit in *pectore*, quemadmodum *Arist.* principia omnium sensuum in corde collocavit. *Idem.* *Pectus est enim quod disertos facit.*] *Lud. Crescollius* Vacat. Autumnal. lib. 3. p. 461.

x Nec

necessitas, & secundos impetus auget placendi cupido. Ad-
 eo præmium omnia spectant, ut eloquentia quoque, quan-
 quam plurimum habeat in se voluptatis, maxime tamen
 præsentis fructu laudis opinionisque ducatur. ¹ Nec quis-
 quam tantum fidat ingenio, ut id sibi speret incipienti sta-
 tim posse contingere: sed sicut in cogitatione præcepimus,
 ita facilitatem quoque extemporalem à parvis initiis paula-
 tim perducemus ad summam: quæ neque perfici neque con-
 tineri nisi usu potest. Cæterum pervenire eo debet, ut co-
 gitatio non utique melior sit ea, sed tutior, cum hanc ² fe-
 licitatem, non in prosa modo multi sint consecuti, sed et-
 iam in carmine, ut *Antipater Sidonius*, & *Licinius Archias*. Cre-
 dendum enim Ciceroni est: non quia nostris quoque tem-
 poribus non & fecerint quidam hoc & faciant, quod tamen
 ipsum non tam probabile puto (neque enim habet aut usum
 res, aut necessitatem) quam exhortandis in hanc spem, qui
 foro præparantur, utile exemplum. Neque vero tantam
 esse unquam fiduciam facilitatis velim, ut non breve saltem
 tempus, quod nusquam fere deerit, ad ea quæ dicturi su-
 mus, dispicienda sumamus, quod quidem in judiciis ac foro
 datur semper. Neque enim quisquam est, qui causam quam
 non didicerit, agat. ³ Declamatores quosdam perversa du-
 cit ambitio, ut exposita controversia protinus dicere velint:
 quin etiam, quod est in primis frivolum ac scenicum, ver-
 bum petant quo incipiant. Sed tam contumeliosos in se ri-
 det invicem eloquentia: & qui stultis videri eruditi volunt,
 stulti eruditis videntur. Si qua tamen fortuna tam subitam
 fecerit agendi necessitatem, mobiliore quodam opus erit
 inge-

¹ *Nec quisquam.*] *Exercitatione est*
 eousque provehenda *facultas extempora-*
lis, ut *cogitata oratio* non sit melior aut
 præstantior *extemporati*, sed sit longe se-
 curior, quia cogitandi spatium solet
 omnia efficere firmiora. *Turneb.*

² *Fælicitatem.*] *Antipater Sidonius*
 (ut scribit Cic. lib. 3. de Orat.) multa
 exercitatione fecerat ut versus hexame-

tros & cujuscunque alterius generis ex
 tempore funderet. idem scribit de *Archia*,
 in oratione pro eodem. *Idem.*

³ *Declamatores quosdam.*] *Philostratus*
 ait *sophistas* cum ex tempore dicere
 solebant, tamen aliquantum spatii sem-
 per sumpsisse ad cogitandum, extra
 unum *Gorgiam*, quem imitabantur *Fabii*
 tempore *declamatores*. *Idem.*

ingenio, & vis omnis intendenda rebus, & in præsentia remittendum aliquid ex cura verborum, si utrunque non dabitur. ¹ Tum & tardior pronuntiatio moras habet, & suspensa ac velut dubitans oratio, ut tamen deliberare, non hæsitare videamur. ² Hoc, dum egredimur è portu, si nos nondum aptatis fatis armamentis aget ventus: deinde paulatim simul euntes aptabimus vela, & disponemus rudentes & impleri sinus optabimus. Id potius, quam se inani verborum torrenti dare quasi tempestatibus, quo volent, auferendum. Sed minore studio continetur hæc facultas, quam paratur. Ars enim semel præcepta, non capitur. Stylus quoque intermissione paulum admodum de celeritate deperdit, promptum hoc, & in expedito positum, exercitatione sola continetur. Hac uti sic optimum est, ut quotidie dicamus audientibus pluribus, maxime de quorum simus iudicio ac opinione solliciti: rarum est enim ut satis se quisquam vereatur. Vel soli tamen dicamus potius, quam non omnino dicamus. ³ Est illa exercitatio cogitandi, totasque materias vel silentio (dum tamen quasi dicat intra seipsum) persequendi, quæ nullo non & tempore & loco, quando non aliud agimus, explicari potest: & est in parte utilior, quam hæc proxima. Diligentius enim componitur quam illa, in qua contextum dicendi intermittere veremur. Rursus illa prior plus confert, vocis firmitatem, oris facilitatem, motum corporis, qui & ipse, ut dixi, excitat oratorem, & ⁴ jactatione manus, pedis suppositione, ⁵ sicut cauda leones facere dicun-

¹ *Tum & tardior.*] Attamen ne tum quidem deerit *cogitatio*: nam cum mora quadam in exordio loquemur, ac fingemus nos dubitare, ut interim cogitare possimus quid sit utile causæ. *Idem.*

² *Hoc, dum egredimur.*] Venusta est *allegoria*, qua significat initio ita esse dubitandum ac tarde loquendum, ut interea aliquid inveniamus. Etenim cum firmamenta causæ invenerimus, celerior erit nostra oratio. *Idem.*

³ *Est illa exercitatio.*] Alia quoque est

exercitatio extemporalis orationis, quando cogitabundi materiam aliquam nobis proponimus, quam & persequimur non loquentes. illa etenim *cogitatio* æquiparat pene dictionem. *Idem.*

⁴ *Jactatione manus.*] Lud. Cresollius Vacat. Autumnal. l. 2. p. 338. 375.

⁵ *Sicut cauda leones.*] Arist. & ex Aristotele Plinius ajunt *leonem* se ad pugnam excitare cum verberatione caudæ, qua flagellat latera sua. sic enim iram concipit. *Turneb.*

I. C. Car-

dicuntur, hortatur. *Studendum vero semper, & ubique.* Neque enim fere tam est ullus dies occupatus, ut nihil lucrativæ, ut Cicero Brutum facere tradit, operæ ad scribendum aut dicendum rapi aliquo momento temporis possit. Siquidem ¹ C. Carbo etiam in tabernaculo solebat hac uti exercitatione dicendi. Ne id quidem tacendum est, quod eidem Ciceroni placet, nullum nostrum usquam negligentem esse sermonem, quicquid loquemur, ubicunque sit pro sua scilicet portione perfectum. Scribendum certe nunquam est magis, quam cum multa dicemus ex tempore. Ita enim servabitur pondus, & innatans illa verborum facilitas in altum reducetur, sicut rustici proximas vitis radices amputant, quæ illam in summum solum ducant, ut inferiores penitus descendendo firmentur. Ac nescio an utrunque cum cura & studio fecerimus, invicem profit, ut scribendo dicamus diligentius, dicendo scribamus facilius. Scribendum ergo, quoties licebit: si id non dabitur, cogitandum: ab utroque exclusi, debent tamen ² adniti, ut neque deprehensus orator, neque litigator destitutus esse videatur. ³ Plerunque autem multa agentibus accidit, ut maxime necessaria, & utique initia scribant, cætera quæ domo afferunt, cogitatione complectantur, subitis ex tempore occurrant. ⁴ Quod fecisse M. Tullium commentariis ipsius apparet. Sed feruntur aliorum quoque & inventi forte ut eos dicturus quisque composuerat, & in libros digesti: ut causarum quæ sunt actæ à Servio Sulpitio, cujus tres orationes extant. Sed hi, de quibus loquor, commentarii ita sunt exacti, ut ab ipso mihi in memoriam posteritatis esse videantur compositi.

¹ C. Carbo.] *Cajus Carbo*, qui secutus est partes Marianas adversus *Syllam*, in suo tentorio exercere solebat eloquentiam. Sic Brutus ea nocte quæ præcessit prælium Pharsalicum, scribebat in tentorio epitomen *Polybii*. Idem.

² Adniti.] *Unice adniti*. Pith.

³ Plerunque autem.] Sic hoc tempore extant proœmia *Demosthenis* *judicialis*

generis & suasorii, quæ sibi comparaverat ille, & in commentarios redegerat. *Turneb.*

⁴ Quod fecisse M. Tullium, &c.] *Commentarii*, libri sunt qui summam rerum complectuntur: illi conficiebantur ab oratoribus ad causæ dispositionem & memoriam. Idem.

positi. Nam Ciceronis ad præsens modo tempus aptatos libertus Tyro contraxit: quos non ideo excuso, quia non probem, sed ut sint magis admirabiles. In hoc genere prorsus recipio hanc brevem annotationem, libellosque qui vel manu teneantur, & ad quos interim respicere fas sit. Illud quod Lenas præcipit, displicet mihi, quæ scripserimus, in summas sive commentarios & capita conferre. facit enim & discendi negligentiam hæc ipsa fiducia, & lacerat ac deformat orationem. Ego autem ne scribendum quidem puto, quod finis memoria persecuturi. Nam hîc quoque accidit ut revocet nos cogitatio ad illa elaborata, nec sinat præsentem fortunam experiri. Sic anceps inter utrunque animus æstuat, cum & scripta perdidit, & non quærit nova. Sed de memoria destinatus est libro proximo locus, nec huic parti subjungendus, quia sunt alia prius nobis dicenda.

I In hoc genere.] Sunt quidam libelli minores *commentariis*, qui capita causæ breviter complectuntur: eos in manu ad memoriam tenere solebant oratores, unde *enchiridia* appellantur: vulgo *memorias* & *brevia* appellamus. *Idem.*

Ddd

M. F. A. B.